

Leseplan

for alle trinn i alle fag

VESTRE TOTEN KOMMUNE

Forord

Leseplangruppene har utarbeidet en felles plan for lesing, læringsstrategier og lesemotivasjon i alle fag. Planen skal bidra til et mer systematisk og målrettet arbeid med lesing – som både skoleeier, rektorer og alle lærere samt PPT kjenner til og arbeider etter.

Utgangspunktet for arbeidet er Kunnskapsløftet og hovedsatsingsområdene for grunnskolen i Vestre Toten 2008-2010:

- Språk/lesing/skriving/digital ferdighet (kommunikasjon)
- Sosial kompetanse

Arbeidet har pågått skoleåret 2009-2012. Utvalgte lærere fra alle skoler i kommunen har deltatt i arbeidet. Det har vært tre arbeidsgrupper som har utarbeidet hver sin del av planen. Skolekontoret har veiledet og koordinert arbeidet, utarbeidet den generelle delen og hatt ansvar for å slutføre arbeidet.

Det har vært fellesamlinger, og gruppene har hatt egne møter gjennom året. Planarbeidet har vært drøftet fortløpende på grunnskolesejers ledermøter (DREL), og rektorene har lagt til rette for at arbeidet kunne gjennomføres. Videre er PPT informert om arbeidet og har bidratt med innspill.

Kommunens leseplan er et dokument som skal sikre at det arbeides helhetlig (omfatter hele lesemodellen) og systematisk med leseopplæring ikke bare i norskfaget, men som en integrert del i alle fag – det er praksis som teller! Målet er å minske forskjellene mellom det de ulike lærerne vektlegger i leseopplæringen og sikre en kvalitativ god leseopplæring.

Planen representerer en systematisk og kontinuerlig progresjon i leseinnlæringen. Den videreutvikles *dynamisk* etter den kunnskapen personalet har til enhver tid, og de målene det arbeides mot. Den første utgaven ble tatt i bruk skoleåret 2010-2011.

Planen danner også grunnlag for refleksjon på den enkelte skole, med tanke på hvordan skolen (som system) kan bidra til å fremme elevenes leseutvikling. Dette er viktig i skolens arbeid frem mot en felles praksis.

Det har vært viktig for oss å få forskningsbasert kunnskap inn i leseplanen. Kommunen deltar på ØLU, **Økt læringsutbytte**. Det er et fire-årig prosjekt, 2009 - 2013 for kompetanseheving. Målet er bedre lesing og læring i alle fag gjennom felles innsats. Vi har hentet innspill og forskningsbasert kunnskap fra ØLU. Planen blir vurdert opp mot innholdet i samlingene, og nye momenter kan bidra til å forme og endre planen.

Etter at første utgave av planen ble ferdig, har leseplangruppene drøftet erfaringer og tilbakemeldinger fra de enkelte skoler på nettverksmøter. Med utgangspunkt i dette, har planen blitt evaluert og revidert. Den vil bli politisk behandlet.

Tusen takk!

Leseplanene fra henholdsvis Vestfinnmark og Greveløkka- og Rollsløkken skole (Hamar kommune) har vært til inspirasjon og nytte i utarbeidelsen. Videre har Vigdis Refsahl gitt nyttige innspill til planen. Lars-Thomas Evensen har bistått med det tekniske og utvikling av designet.

Deltakerne fra skolene og skolekontoret

Margit Stengrundet	Mari Nyhus	Mona Evenrud Solbakken
Eli Finstad Bakke	Gry Myrvold	Anita Lehren Jacobsen
Ingunn Bjørnerud	Silje S Myrland	Marianne Granheim
Tone Midteng	Toril Breivik	Simen Haug Egge
Mariane Thoresen	Trude Ninive	Kari-Anne Gaarder
Åshild Senstad	Lundstein	Tove-Randi Skjelkvåle
Anna Marie Solheim	Irene Røstad	(skolekontor)
(skolekontor)	Else Haugen	

INNHOOLD – Generell del

	Side		Side
Læringssyn plakater	5	3. Leseflyt	10
INNLEDNING	6	4. Leseforståelse	11
Lesing – en grunnleggende ferdighet	6	• Syn på lesing og læring	11
Læringssyn og undervisning	6	• Elevsyn	11
Lesing – en ferdighet i utvikling	6	• Hva er god leseforståelse	11
		• Forutsetninger for god leseforståelse	11
SPRÅK	7	• Hvordan utvikle god leseforståelse	11
Språkets betydning for utvikling av lesingen	7	• Å lese strategisk	12
Språkets form – innhold – bruk	7	• Førforståelse	12
3 språklige ferdigheter som er særlig viktig for å lese .	8	• Lesestrategier/ forståelsesstrategier	12
1. Språklig bevissthet	8	• Hvordan lærer elevene å utvikle og bruke strategiene	13
2. Ordforråd	8	• Kollegialt samarbeid	13
3. Å fortelle	8	• Planlegging og evaluering av undervisning i leseforståelse ...	14
		• Metode for gjennomføring/ implementering – mediert læring .	14
		5. Leseinteresse/ motivasjon	14
		• Syv sentrale faktorer som påvirker elevenes motivasjon i	
LESING	9	læringssituasjonen	15
Fem viktige dimensjoner	9	• Hva kan lærerne bidra med for å motivere elevene?	15
1. Fonologisk bevissthet	9		
2. Ordavkodning – teorier – 4 stadier	9		
1. Logografisk avkodning	9		
2. Delvis fonologisk og kompensatorisk avkodning	9		
3. Fullstendig og kontrollert fonologisk avkodning	9		
4. Ortografisk avoding	10		

INNHOOLD – Generell del

VURDERING

Vurdering og læringssyn	17
Formål	17
Kultur for læring	18
Vurdering FOR og AV læring.....	18
Underveisvurdering – vurdering for læring	18
Ti veiledende prinsipper for vurdering FOR læring	18
Konstruktive tilbakemeldinger – feedback og feedforward	19
Vurdering og selvregulert læring	19
Hva skal til for at eleven blir i stand til å gjennomføre egenvurdering?	19
Hverandrevurdering	20
Involver hjemmet	20

KARTLEGGING

Hva kartlegger vi?	21
1. Kartlegging av ordavkodingen	21
• Nivå 1 – Screening – gjelder alle elever	21
• Nivå 2 – Individuell og dynamisk kartlegging – gjelder utvalgte elever	22
• Nivå 3 – Elever som har behov for mer utredning ...	24
• Oversikt over verktøy, ansvarsfordeling og tiltak på de tre nivåene	24
• Felles praksis og oppfølging	25
• Rutiner ved skolen	25

Side		Side
17	2. Vurdering av elevenes strategier for leseforståelse	25
17	• Å planlegge lesingen – å være målrettet	25
17	• Førforståelse	26
18	• Ordforråd	26
18	• Sammenhengende tekst	27
18	3. Metakognisjon	30
18		
18	FORELDRESAMARBEID	32
18	Skolens ansvar	32
18	Tips til hjemmet	32
19		
19	LESEPLANER	
19	Leseplan for 1. trinn	33
20	Leseplan for 2. trinn	38
20	Leseplan for 3. trinn	43
21	Leseplan for 4. trinn	48
21	Leseplan for 5. trinn	53
21	Leseplan for 6. trinn	58
22	Leseplan for 7. trinn	63
24	Leseplan for ungdomstrinnet	68
24		
24	Litteraturliste	74
25	Vedlegg	79
25		

LÆRINGSSYN

Ingen kan overta andres kunnskap og innsikt, strategier eller ferdigheter. Vi må finne ut og lære alt sammen selv.

Ingen kan lære helt alene. Vi trenger informasjon, impulser, undervisning, hjelp og støtte fra andre.

Vi er individuelle og spesielle, men samtidig en del av fellesskapets sosiale kulturelle verdier og kunnskaper.

Skolens plan for lesing – Generell del

INNLEDNING

Lesing en grunnleggende ferdighet

Å kunne lese er en grunnleggende ferdighet som norskfaget tar et særlig ansvar for i den første leseopplæringen og videre gjennom hele skoleløpet. Lesing foregår i alle fag og på alle trinn, og med *Kunnskapsløftet* tydeliggjøres det at leseopplæringen ikke bare er knyttet til norskfaget, men er innarbeidet i læreplanen for fag. I følge LK-06 er alle lærere leselærere og har ansvar for at elevene får utvikle sine grunnleggende leseferdigheter.

Leseplanen er en veiledning på en systematisk progresjon i forhold til leseinnlæringen, og har betydning for det som skjer i klasserommet. Den er utformet trinnvis med hovedmål, delmål og arbeidsmetoder for alle trinn.

Leseopplæringen foregår som en naturlig og kontinuerlig del av undervisningen i alle fag, og det er viktig at *alle* lærerne på de ulike trinn går gjennom planen sammen for å sikre felles forståelse og praksis.

I leseplanen er det også tatt med vurderingsformer og kartlegging på barne- og mellomtrinn. I tillegg finnes det vedlegg og en generell del som utdyper noen av elementene i planen.

Læringssyn og undervisning

Leseplanen er forankret i et sosialkonstruktivistisk læringssyn. Ut fra dette perspektivet ser en for seg at elevene skal utvikle egne tankestrukturer, lære å se sammenhenger mellom ny og gammel kunnskap og selv konstruere ny innsikt. Det legges vekt på at læring skjer i fellesskap og samhandling med andre.

Lærernes utfordring er med utgangspunkt i dette å undervise på en slik måte at hver enkelt elev utvikler og videreutvikler en slik kompetanse med utgangspunkt i *sine* kunnskaper og ferdigheter. Lærerne demonstrerer ulike ferdighetskomponenter som elevene kan ta i bruk *før, under og etter lesing* av en tekst.

Elevene får anledning til å prøve seg på egenhånd gjennom veiledet praksis, individuelt og i grupper, i ulike fag og sammenhenger.

Elevene har samtaler med andre rundt egen tenkning (metakommunikasjon), forståelse og læringsprosesser samt arbeidsmåter. På bakgrunn av dette vil de gradvis utvikle større innsikt og bli bevisstgjort på sammenhengen mellom egen innsats og egen læring.

Lesing – en ferdighet i utvikling

Den vanligste definisjonen av lesing er at *lesing = avkoding x forståelse*.

Målet er å utvikle god leseforståelse. Lesing handler altså på den ene siden om avkoding (tekniske ferdigheter) og på den andre siden om forståelse. Å lese er ikke bare å huske, men å lese er også å tenke og reflektere over det vi leser. Å lese er dessuten å stille spørsmål til de ulike typer tekster vi leser. I tillegg er *motivasjon* en svært viktig faktor for utvikling av gode leseferdigheter jf ungdomskolens plan hovedmål 4.

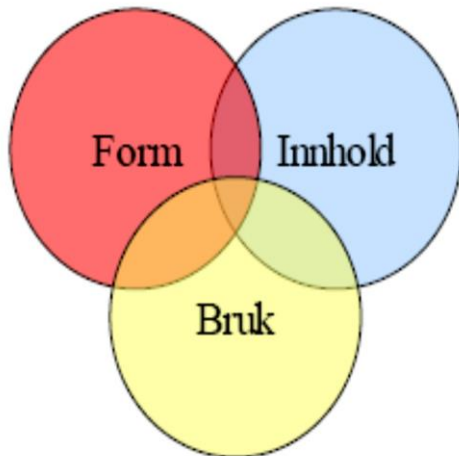
For at eleven skal øke sin kompetanse gjennom lesing, må lesingen være i utvikling gjennom hele skoletiden.

SPRÅK

Språkets betydning for utvikling av lesingen

Lesingen bygges på talespråket, og viktige forutsetninger for at lesingen utvikler seg normalt, er at barna blir i stand til å reflektere over at talespråket ikke bare har et *innhold*, men også en *form* og en *bruk*.

Bloom & Laheys språkmodell (1978)

Form

Med form menes et metaperspektiv på språk. Det vil si at vi stiller oss utenfor og analyserer strukturer i tale- og skriftspråk. For eksempel arbeider vi med form når vi snakker om bestemte sjangertrekk, når vi analyserer hvordan setninger er bygd opp, når vi trener på at ord skal skrives på forskjellige måter, når vi lytter til rytmen i talespråket, rimer og undres over hvilken lyd som kommer først, sist og midt i ordet.

Innhold

Med innhold menes betydning. Det vil si at vi forstår ord og tekster, vi lytter til og leser. Dette kalles språkets *semantiske* funksjon.

Semantiske ferdigheter er knyttet til barnets samlede erfaringsbakgrunn og kognitive kapasitet. God ord- og begrepsforståelse er en forutsetning for å mestre språkets forside. Form- og innholdssiden av språket er tett sammenvevd og påvirker hverandre gjensidig både i muntlig og skriftlig bruk. Det betyr at vi stadig må arbeide med ord og begreper i alle fag for å utvide ordforrådet til elevene.

Bruk

Med bruk menes språkets kommunikative funksjon, *pragmatikk*. Hvordan språk brukes er avhengig av formålet og situasjonen. Vi snakker med hverandre på forskjellig måte alt etter hvor godt vi kjenner hverandre.

Eleven utvikler seg som språkbrukere ved å bruke språket muntlig og skriftlig, og skolehverdagen bør derfor gi mange muligheter for å bruke språket på forskjellige måter. Den muntlige kompetansen har betydning for lese- og skriveferdighetene. Med et godt talespråk vil elevene lettere forstå det språket de møter i tekstene. Også elevenes muntlige *fortellerkompetanse*, evnen til å fortelle sammenhengende vil styrke den skriftlige fremstillingsevne.

De tre dimensjonene, *form*, *innhold* og *bruk* er alltid i tett samspill med hverandre. Når elevene jobber for eksempel med rettskriving, er det derfor viktig å jobbe ikke bare med formen, men også med betydningen og konteksten. På skolen er det viktig at de tre dimensjonene blir stimulert fra 1. til 10. trinn.

Et godt språk er en vellykket integrasjon av innhold, form og bruk.

Tre språklige ferdigheter som er særlig viktig for å lære å lese:

1. *Språklig bevissthet* (viktigste forutsetning for begynneropplæringen)
2. *Forståelse av ord* (ordforråd) setninger og fortellinger
3. *Å kunne fortelle* med sammenheng og flyt i et situasjonsuavhengig språk, dvs. snakke om ting som skjedde "der og da" ikke bare "her og nå".

1. *Språklig bevissthet*

Handler om språkets form. På skolen arbeider vi med språklig bevissthet når vi *leker språkleker*, og hensikten er å gjøre elevene *fonologisk bevisste* (jf. "Fokus på første"). Det vil si at elevene blir bevisste på lydstrukturer i talespråket, ord som rimer, oppdager ord som begynner med samme språklyd /fonem og identifiserer lyder i ord.

Når man arbeider med språklig bevissthet (form) er det viktig å ha med både innholdssiden og bruk av språket:

Semantisk bevissthet: eks: Lek med språklige bilder, eks.

"*hybelkaniner*" kan ha flere betydninger.

Bruk – pragmatisk bevissthet: eks: Det å lekeskrive, opptre i ulike roller og iscenesatt lek der eleven kan prøve ut ulike sjangere, gir forståelse for at språket kan brukes på mange forskjellige måter.

2. *Ordforråd*

Utvikling av ordforråd er en av de faktorene som har størst betydning for leseforståelsen, men det er også vesentlig for avkodingen. Barn som begynner på skolen med et godt utviklet ordforråd, har store fordeler når de skal lære å lese. Ord og språk brukes forskjellig i ulike sammenhenger.

Å utvikle ordforrådet handler om å lære ordenes uttale, skrivemåte og mening samt å kunne bruke ordene i ulike sammenhenger og på forskjellige måter. Begrepsdanning skjer gjennom mange og varierte erfaringer med ord, som elevene gradvis forstår og forklarer på mer generelle og situasjonsuavhengige måter. Det dreier seg også om å lære elevene å knytte forbindelseslinjer mellom ordene og egne kulturelle, sosiale og skolefaglige erfaringer.

Vi snakker om et *dagligspråk* som inneholder ord vi trenger for å fungere praktisk og sosialt, et *diskusjonsspråk* for å kunne beskrive hvordan noe er, ser ut etc, samt for å delta i faglige samtaler og forstå en tekst. Eleven trenger også et *fagspråk* som inneholder sentrale begreper innen et kunnskapsområde for å kunne tilegne seg kunnskap, og et *akademisk* språk som styrker tenkning og problemløsning, på tvers av fag. Det er altså ikke nok å kunne lese ordet eller å kunne ordboksdefinisjonen.

Å lære nye ord innebærer utdyping og diskusjon om ordenes betydning og muligheter til å bruke ordene. Forskning viser at elever som får systematisk hjelp til å lære nye ord, utvider ordforrådet lettere. Dette støtter argumentet for å *arbeide systematisk og grundig med ord på alle trinn*.

Lærerne har forventninger til hva eleven skal oppnå og tenker: Har eleven det språklige grunnlaget som skal til for å gå inn i den aktuelle teksttypen? Hvis ikke, hva gjør jeg for å hjelpe eleven? Alle lærere har ansvar for at eleven utvikler det fagspesifikke ordforrådet og de kommunikative ferdigheter som skal til for at elevene kan synliggjøre sin kompetanse både muntlig og skriftlig. Om ord og begreper: se ØLU hefte 4.

3. *Å fortelle*

Samtale og fortelling er språklige ferdigheter som er grunnleggende i kommunikasjon med andre mennesker. Derfor er det å kunne fortelle med sammenheng viktig i samtale med andre. I skolen må elevene få mulighet til å utvikle *fortellerkompetansen*. Det er ikke nok å svare på enkle spørsmål eller å referere selvopplevde hendelser. Elevene lærer seg *fortellerteknikker*, bruke *presist ordvalg* og *varierte stemmebruken*. De trener på å fortelle med sammenheng og i et mottakertilpasset språk.

Å skaffe seg fortellerkompetanse er aktuelt for alle elever fra 1. – 10. trinn.

LESING

Fem viktige dimensjoner

Lundberg og Herrlin (2008) beskriver fem viktige dimensjoner for utvikling av leseferdighet: *Fonologisk bevissthet, ordavkoding, leseflyt, leseforståelse og leseinteresse.*

Disse dimensjonene inngår i et samspill, men har også hver for seg et eget typisk forløp (s.11).

1. Fonologisk bevissthet

Når vi snakker, er vi stort sett ikke bevisst på de språklydene som bygger opp ordene vi uttaler. Vi er orientert mot innholdet og meningen i det vi sier. Ordene kommer automatisk og uanstrengt, og talen oppfattes som en jevn strøm av lyd.

For å bli en fungerende leser og skriver må vi forstå det alfabetiske prinsippet, eller sagt med andre ord "knekke den alfabetiske koden".

Det går ut på å forstå at bokstavene representerer språklydene.

Bokstavene er mao koder for lydene. For å forstå hvordan bokstaver kan representere språklyder, må eleven først forstå at de talte ordene, ordstrømmen som kommer ut av munnen kan deles opp i lyddeler: lydsegmenter helt ned til fonemstørrelse. Fonologisk bevissthet er å bli oppmerksom på dette. Denne bevisstheten er altså helt grunnleggende for å komme i gang med ordavkodingen, jf. Frost (2000).

Å avkode er å sette lyder (fonem) på bokstavene (grafem)

Å stave er å sette bokstaver på lydene i talespråket.

2. Ordavkoding

Nyeste teorier om avkoding slår fast at det finnes *kun en vei* mot rask og sikker ord-gjenkjenning. Den går gjennom det fonologiske og morfologiske "landskapet – et landskap fullt av språklige detaljer", ØLU hefte 3, side 11.

Veien har 4 ulike stadier som bygger på hverandre, ØLU hefte 2:

1. *Logografisk avkoding*
2. *Delvis fonologisk og kompensatorisk avkoding*
3. *Kontrollert fonologisk avkoding*
4. *Ortografisk avkoding*

Veien har *kritiske stadier*, hvor utviklingen er avhengig av oppdagelse og gradvis økende kontroll over fonologiske prosesser. Dersom denne veien blir vanskelig, kan eleven *spore av* og gå inn i ei blindgate – eller blir stående fast.

1. Logografisk avkoding

Barnet "leser" ord ved hjelp av ordets "utseende" – form, lengde eller bokstavrekke. Dette stadiet i lesingen av ord bygger ikke på at barnet har forstått det alfabetiske prinsippet, men det har begynt å legge merke til skrevne ord i omgivelsene. Barnet behandler ord som andre bilder.

Et barn som "leser" logografisk har ikke kontroll over avkodingen og kommer aldri lenger enn til å mestre lesestoff tilsvarende 4. trinn.

2. Delvis fonologisk og kompensatorisk avkoding

Barnet begynner å lese ord på et enkelt nivå ved hjelp av bokstavens lyder som de trekker sammen til ord. De kombinerer lesingen med logografiske og andre kompensatoriske strategier som bilder, og innholdet i temaet de leser om. Ordforråd og forkunnskaper kan også støtte opp under avkodingen og kompensere for ufullstendig alfabetisk koding.

Eleven leser langsomt og er enda usikker på både avkodingen og stavingen av ord. Lesingen kan fremstå som noe unøyaktig og preget av gjetting. I denne fasen skal elevene tilegne seg "verktøyet" (den fonologiske strategien) som skal gjøre dem i stand til å lese alle ord nøyaktig. De trenger derfor støtte og mye tid – og ro rundt seg. Dette er det mest krevende stadiet.

3. Fullstendig og kontrollert fonologisk avkoding

Elevene leser alle bokstavene i ordene, koder bokstavene om til lyder/fonemer og etterhvert stavelser som de trekker sammen til ord (syntese) som gir mening. I denne fasen oppdager elevene komplekse (skr-), sammensatte (skj-) og irregulære bokstavkombinasjoner (gi). De sammenligner og grupperer lydrette og ikke-lydrette ord, og utvikler stadig mer kunnskap om ordstrukturer. *Eleven leser langsomt, men følger med på egen lesing.*

Tempoet øker gradvis når elvene automatiserer innlærte ferdigheter kombinert med stadig nye oppdagelser av uvanlige ortografiske forhold og meningsbærende deler i ordet (morfemer). Eleven utvikler samtidig gode staveferdigheter.

4. Ortografisk avkoding

På dette nivået gjenkjenner leseren det trykte ordet umiddelbart på bakgrunn av nøyaktig kjennskap til vanlige og spesielle ordstrukturer i ordet. Elevene utforsker ikke-lydrette ord og kombinerer med kunnskap om sammensatte ord og meningsbærende elementer i ord (morfemer).

Morfologiske strategier (gjenkjenner ord i ord, forstavelser, endelser) og *syntaktiske strategier* (leser ordene i sammenheng med hverandre innenfor et avsnitt, en tekst) tar over. Lesetempoet øker raskt, men nye og vanskelige ord avkodes fortsatt fonologisk.

Eleven som har nådd dette stadiet, er en sikker og rask leser med gode staveferdigheter.

Gode lesere mestrer vanligvis alle avkodingsstrategiene, og skifter fleksibelt mellom dem, avhengig av hva slags ord de skal avkode i øyeblikket.

Oppsummering avkoding

Det er to hovedmåter å avkode ordene på:

Den fonologiske strategien: leseren setter lyd på eller omkoder enkeltbokstavene eller grupper av bokstaver (stavelser) til språklyder eller større lydenheter og trekker dem sammen til en "lydpakke".

Lydpakken som oppstår veileder leseren i å finne det uttalte ordet og med det betydningen.

Den ortografiske strategien: leseren gjenkjenner ordene med én gang ut fra ordets struktur og ortografi. Dette kan forveksles med å lese ordene som bilder (*logografisk*), men er likevel en vesentlig annen måte å lese ordene på. Ordbilder er helhetlige uten at alle detaljene er på plass. For eksempel kan det være vanskelig å se forskjell på *flaske* og *flakse* hvis eleven bruke logografisk strategi og kan føre til mye gjetting og usikkerhet.

Når en elev de første skoleårene lærer å lese ved hjelp av fonologiske strategier, bygger de gradvis opp nøyaktig kunnskap om ordene, både om lydrette og ikke-lydrette ord, og lærer etter hvert å gjenkjenne ordene på grunnlag av denne nøyaktigheten. Ortografiske strategier oppstår som et resultat av *mye* og *nøyaktig* lesing. Øvelse og automatisering av den fonologiske strategien er en forutsetning for utvikling av slik sikker ordgjenkjenning.

En leser er fortløpende på vei til å bli en enda bedre leser, og slik blir lesing en ferdighet i utvikling – den er stadig i forandring og ikke noe som er lært én gang for alle. Avkoding er derfor noe det må jobbes med gjennom *hele* skoleløpet.

Se ØLU hefte1, s. 8-9, og ØLU hefte 2, s. 4-5.

3. Leseflyt

Leseflyt er ikke helt det samme som automatisering. Å lese flytende vil si å gi liv til setninger eller tekster, å få frem den riktige setningsmelodien når en leser høyt. Flytende lesing kan oppstå når en elev leser en tekst hvor de aller fleste ordene kan gjenkjennes på et ortografisk nivå. 95 % av ordene må være lette å lese. Noen få vanskelige ord takles ved å ta i bruk den fonologiske strategien eller ved å bruke holdepunkter fra teksten for øvrig. Å lese flytende er en forutsetning for å kunne forstå en tekst på et dypere nivå. Vi kan si at flyt danner broen mellom avkodingen og forståelsen, jf Lundberg og Herrlin, 2008. Den som leser flytende, behøver ikke å konsentrere seg om å identifisere de skrevne ordene, men kan i stedet rette oppmerksomheten mot innholdet i teksten. Mao elever som leser flytende, kan identifisere ord og forstå samtidig.

Leseflyt beskrives som en integrering av automatisert avkoding og forståelse. Dette krever at leseren raskt registrerer *grammatisk informasjon* inni og mellom ordene, slik at det skapes et overblikk over større meningssammenhenger. Dette er hørbart ved høytlesing.

4. Leseforståelse

Syn på lesing og læring

Lesing er et møte mellom leser og tekst, der leseren henter ut mening og konstruerer eller skaper mening i teksten. Kunnskapen overføres mao ikke passivt fra lærer til elev, men den enkelte konstruerer kunnskapen *sin* i møtet med ny informasjon, ut fra det hun/han kan og har erfart tidligere. Dette synet på lesing bygger på et sosialkonstruktivistisk læringssyn som bl.a. Vygotsky og Bruner står for. Det innebærer at leseren er aktiv og tenker mens han leser. I følge dette teoretiske perspektivet oppstår og utvikles kunnskap innenfor et sosialt og kulturelt felleskap hvor man trenger å samarbeide med andre for å etablere nye kunnskaper. Når man skal forklare noe til andre, må man først forstå det selv. Se også "Vurdering og læringssyn" s. 17

Elevsyn

Et annet viktig utgangspunkt for utvikling av god leseforståelse er at eleven ser på seg selv som en aktiv handlende aktør som har muligheter for å påvirke egen læring, og som tenker at skoleresultater er noe *jeg* kan påvirke. Et slikt *elevsyn* skapes i et reflekterende klasserom der eleven aktivt er med på å vurdere egen læring. ØLU hefte 5, s.8 om attribusjon og selvbildebygging.

Hva er god leseforståelse?

Leseforståelse defineres som prosesser hvor leseren selv *henter ut* og *konstruerer* mening i en tekst jf Refsahl og Anmarkrud, 2010. Et slikt syn på leseforståelse vektlegger to sider ved det å forstå en tekst.

På den ene siden skal eleven *hente ut informasjon fra en tekst*, altså hente ut den meningen eller informasjonen som forfatteren har lagt inn i teksten. På den andre siden handler det om at eleven skal *tolke og trekke slutninger av det leste samt reflektere over innholdet og vurdere det kritisk*. Det siste er en langt mer aktiv prosess der leseren *konstruerer* eller *skaper* egen mening gjennom å reflektere og tenke. Det forutsetter at eleven greier å knytte den informasjonen han eller hun har hentet ut fra teksten til den kunnskapen (bakgrunnskunnskap) han eller hun allerede har om det saksområde teksten handler om.

God og dyp forståelse av en fagtekst forutsetter altså to prosesser som henger nøye sammen: å *hente ut informasjon* fra teksten og *konstruere* egen mening. Leserens konstruksjon av mening må nødvendigvis bygge på den informasjon som forfatteren har lagt inn i teksten, for leseren kan ikke konstruere hva som helst og likevel hevde at teksten er forstått.

Forutsetninger for å oppnå god leseforståelse

I løpet av skoletiden skal elevene lese seg gjennom utallige sider med fagtekst. Fagene og tekstene er ulike, men målet med lesingen er det samme. Det skal resultere i mer kunnskap og ny innsikt samt danne grunnlag for egne meninger.

God leseforståelse krever at eleven har gode *avkodingsferdigheter* (rask og uanstrengt) og vet hva *ordene* i teksten betyr (ordforråd). Videre kreves det *bakgrunnskunnskap* som er relevant for teksten. Det kan være faktakunnskap, språkkunnskap som sjangerkunnskap, kunnskap om språklige, litterære og pedagogiske virkemidler samt grammatikkunnskap, endelser og bøyningsformer.

Lesemotivasjon er også en viktig faktor. Gode lesere er i tillegg aktive under lesing og *leser strategisk*, det vil si at de er i stand til å velge riktig lese måte (strategi), og de er villige til å legge ned den nødvendige arbeidsinnsatsen som skal til for å forstå den aktuelle teksten. Mao gode lesere har kontroll på egen lesing. Se vedlegg nr.1, Modell for lesing.

Hvordan utvikle god leseforståelse?

God leseforståelse kommer ikke av seg selv og *ikke* bare ved å lese mye. Det krever systematisk undervisning fra 1. trinn som innbefatter innlæring av lese- og læringsstrategier, bakgrunnskunnskaper og lesemotivasjon. Lærerne sikrer kontinuerlig at elevene har de nødvendige forutsetningene på plass for å forstå fagtekstene på sitt trinn og hjelper dem til å bli strategiske lesere.

Å lese strategisk

Det å ha gode funksjonelle lesestrategier innebærer å være bevisst og ha kontroll over det man gjør, og ha muligheter til å endre strategier når noe ikke fungerer så bra. Mao leseren må tenke mens han leser.

Strategisk lesing innebærer at elevene er aktive *før* de begynner å lese, *under* lesing og *etter* lesing. I hver av de tre fasene utføres bestemte ting. Det kan læres gjennom systematisk og målrettet undervisning. Se planene for de ulike trinnene.

Det å lære seg en strategi krever i begynnelsen stor grad av oppmerksomhet fra elevens side. En elev som opparbeider seg flere erfaringer med og kompetanse i bruk av lesestrategien, vil etter hvert kunne bruke den intuitivt, uten å måtte tenke så mye på det.

Førforståelse

Med førforståelse menes den innsikt lesere har når de møter en tekst. For å konstruere mening i tekst må man utnytte kunnskap om en selv og livet generelt, om ord, setningsstruktur og sjangere og om egen lesing. Betydningen av å utnytte egne bakgrunnskunnskaper og erfaringer før lesing er vel dokumentert. Jo mer en tar med seg inn i teksten, jo mer vil en kunne hente ut av den. Mange elever trenger undervisning, veiledning og mye støtte for å lære hva de kan gjøre og for å reflektere over arbeidet i førlesingsfasen.

Førforståelse: eleven orienterer seg i teksten før lesing, utnytter egne forkunnskaper for å foregripe innholdet samt vurderer (oppretthoder eller endrer) egne antakelser.

Lesestrategier/forståelsesstrategier

I Kunnskapsløftet er begrepet læringsstrategier omtalt på følgende måte:

”læringsstrategier er fremgangsmåter elevene bruker for å *organisere* sin egen læring. Det er strategier for å *planlegge* og *vurdere* eget arbeid for å *nå læringsmål*. Det innebærer også *refleksjoner* over *nyervervet kunnskap* og *anvendelsen av den i nye situasjoner*.”

Anmarkrud og Refsahl (2010) beskriver begrepet *lesestrategier* som en spesialisert form for *læringsstrategier* som elever bruker når de skal lære fra en tekst. Overgangen mellom de to begrepene er relativt flytende, sier de og ikke absolutt.

Forenklet kan man si at lese/læringsstrategier kan defineres som det en leser gjør *utover* det han/hun må gjøre for å lese en tekst. Dette kan være tankemåter og handlinger som elevene utfører for å forstå og lære seg innholdet i teksten. Læringsstrategier fokuserer på den enkelte elevs læring og gjør eleven til *subjekt* i læringsprosessen.

Det er beskrevet mange ulike strategier som en leser kan benytte seg av for å skape forståelse og læring. Noen strategier er enkle og grunnleggende som *repeteringsstrategier*, mens andre er mer sammensatte og kompliserte som f.eks:

- **Utdypingsstrategier** kan være å: *visualisere tekstinnhold, stille spørsmål og søke etter svar, foregripe det som kommer, sammenfatte, bruke VØL-skjemaet.*
- **Organiseringsstrategier** brukes ofte sammen med utdypingsstrategier og hjelper eleven til å få bedre oversikt over tekstinnholdet. De brukes for å skape sammenheng mellom ulike deler av en tekst eller mellom tekster og finne strukturer i lærestoffet.
Eksempler på strategier og organiseringsverktøy : *søke etter hovedmomenter, lage tankekart, begrepskart og kolonnenotater, bruke prosessnotat.*
- **Overvåkingsstrategier** brukes for å vurdere og/eller kontrollere egen leseforståelse *før, under* og *etter* lesing.
Eksempler: *vurdere vanskegrad på en tekst, overvåke og oppklare egen språkforståelse under lesing, stille seg spørsmål til teksten, 5 trinn for ordoppklaring, gjenfortelle tekstinnholdet til en annen person.*

Se Anmarkrud og Refsahl, 2010.

Strategiene fra alle de fire kategoriene utfyller hverandre og tjener ulike hensikter.

Alle strategiene vil ikke egne seg på alle trinn, men på hvert trinn lærer elevene å beherske noen få nye strategier som lærerne velger ut. I leseplanen er ulike strategier anbefalt for hvert trinn. Se også vedlegg 5.

Hvordan lærer elevene å utvikle og bruke strategiene?

Målet med opplæringen er at elevene får god forståelse og integrert og fleksibel strategibruk.

Hensikten er at elevene får en forståelse av at de faktisk kan kontrollere egen lesing og lesestrategi og selv kan si fra, når en tekst er for vanskelig.

Undervisning som er systematisk, skjer over tid, og i alle fag har best effekt. Forskning viser at lærerne er avgjørende for den enkelte elevs læring. Lærerens samhandling med elevene er en svært viktig faktor i strategiutvikling, og aktive og støttende lærere virker positivt inn på elevenes motivasjon til å ta i bruk strategiene.

Ved innføring av strategiene blir begrepene *modellering* og *gradert støtte* (scaffolding) sentralt i interaksjonen. Med gradert støtte menes at lærerne bruker strategien sammen med eleven fra starten, og trekker gradvis tilbake støtten når eleven har lært seg strategien og kan bruke den på egenhånd. Hjelp fra lærer tilpasses elevens ferdighetsnivå, vedlegg 6.

Innlæringen av den type ferdigheter skjer gjennom sosiale og interaktive prosesser, gjennom at elevene deltar i et lærende fellesskap, for eksempel samtalegrupper hvor de bruker språket allsidig, leser, lytter, skriver og har muntlig framføring. Olga Dysthe (2001) beskriver det også som en sosial prosess hvor elevene for eksempel i samtalegrupper diskuterer prosessen og tenker "høyt" sammen. Forskning viser at det er først når læreren kombinerer leseundervisning med rom for samarbeid rundt lesing og tekstinhold at eleven begynner å lese mer og fra et bredere utvalg av litteratur, samt benytter seg av strategier for forståelse (internaliserer kunnskapen).

Strategiopplæringen utføres av hver enkelt faglærer som bruker strategiene i sin undervisning, ikke som noe som kommer i tillegg. Det er for eksempel naturfaglæreren som best kan gi elevene innsikt i hvilke lesestrategier som egner seg best til de ulike temaene i faget. Lærerne sørger for at elevene viderefører strategiene i sitt eget læringsarbeid.

Kollegialt samarbeid

Forskning viser at elever som leser strategisk gjør det bra i skolen. Det påpekes også at læreren er avgjørende for den enkelte elevs læring, og at langsiktig undervisning i bruk av strategier gir svært gode resultater.

Det ligger en stor utfordring i å undervise elevene i å forstå det de leser, og hjelpe dem til å bruke kunnskapen for å nå egne læringsmål. Gode leselærere utnytter ulike læringssituasjoner til å arbeide med strategiene. Når elevene likevel skal lese, vil dette arbeidet både styrke forståelsen og gjøre dem til bedre og mer strategiske lesere, jf Roe, 2008.

Målet er at elevene etter hvert intuitivt skal tenke: "Slik gjør jeg når jeg leser en tekst". Det krever langsiktig og nært samarbeid mellom lærerne som innebærer at de samarbeider og jobber med å integrere de samme strategiene i sine fag/bruker samme oppskrift.

Felles ansvar

Strategiopplæring er et felles ansvar for lærerteamet. Opplæringen bør utgjøre en integrert del av fagopplæringen og utføres av hver enkelt faglærer. Når en lesestrategi er lært og innarbeidet innenfor ett fag, skal den overføres og anvendes i nye sammenhenger og på tvers av fag. Elevene skal fritt ta i bruk en lesestrategi når det er hensiktsmessig uavhengig av fag. Dette trenger elevene hjelp til, og den hjelpen er det først og fremst faglærerne som kan gi.

Det er et sentralt mål for all strategiopplæring at elevene overfører det de har lært til nye sammenhenger. Da trenger elevene også å møte strategiene i flere sammenhenger og i flere fag, innenfor samme læringsperiode.

Planlegging og evaluering av undervisning i leseforståelse

Når undervisningen i leseforståelse skal planlegges bør læreren ta stilling til følgende spørsmål

1. Hvilken strategi skal vi arbeide med i dag? Anmarkrud og Refsahl, 2010, kap.2
2. Hvordan skal vi arbeide med strategien? (kap. 3)
3. Hvilke bakgrunnskunnskaper vil elevene trenge i forbindelse med denne teksten, og hvordan kan jeg hjelpe dem til aktivt å bruke dem? (kap. 4)
4. Hva kan jeg gjøre for å motivere elevene i dag? Vet elevene hvorfor de skal lese denne teksten jeg gir dem? Klarer elevene mine å se sammenhengen mellom egen innsats, strategibruk og lesestrategi? (kap. 5)

Metode for gjennomføring/implementering - mediert læring

Noen stikkord:

1. Lærer instruerer og viser eleven hvordan det kan gjøres (*modellerer*)
2. Lærer og elev gjennomfører oppgaven /leser teksten sammen (*samarbeid – dialog*)
3. Eleven prøver selv, men får nødvendig hjelp og støtte av lærer (*gradert støtte*)
4. Eleven mestrer strategi eller ferdighet alene, øver seg på å bruke den i nye sammenhenger (*Automatiserer og integrerer den i lesingen*)

Etter modell av Vigdis Refsahl fra ØLU hefte 3.

5. Leseinteresse/motivasjon

Gode lesere er strategiske, de bruker bakgrunnskunnskapen sin aktivt og bevisst for å forstå en tekst, og de er villige til å legge ned den nødvendige arbeidsinnsatsen for å forstå den aktuelle teksten.

De tre komponentene, *lesestrategier*, *bakgrunnskunnskap* og *motivasjon* spiller nøye sammen i et gjensidig forhold i leseundervisningen. Har en elev for eksempel tilegnet seg gode lesestrategier, er resultatet ofte bedre forståelse og dermed mer kunnskap. Bruk av gode lesestrategier gir mestringsopplevelser, noe som bidrar til økt motivasjon for lesing. Når målet er å utvikle god leseforståelse, må lærerne legge like stor vekt på å motivere elevene som å lære dem gode lesestrategier.

Elever med indre motivasjon leser fordi det er spennende og interessant, og fordi de ønsker å lære noe av lesingen. Det å ha lyst til å lese fordi noe er spennende og interessant, er et viktig grunnlag for å fortsette å lese.

Det er flere forhold som avgjør om en elev vurderer en tekst som interessant og spennende. Relevant *bakgrunnskunnskap* om temaet som behandles i teksten og tekstens *lesbarhet* har stor betydning. Lesbarhet handler om hvor lett eller vanskelig en tekst er å lese. Elever som mange ganger har opplevd at de har mestret lesing, er mer utholdende når tekstene eller oppgavene er krevende. Det er derfor viktig at lærerne sikrer alle elever gode *mestringsopplevelser*, for eksempel ved hjelp av tilgang til bøker med tilpasset vanskegrad, fagtilpasning og lekser innen elevens mestringszone. Like viktig er det at elevene ser *sammenhengen mellom egen innsats og leseprestasjoner*. Konkret og målrettet *ros* ift innsats, ikke bare prestasjoner samt positive og konstruktive *tilbakemeldinger* som ”denne teksten forstod du godt fordi ...” kan hjelpe eleven til å se denne sammenhengen, jf. Ros under ”Vurdering”.

Syv sentrale faktorer som påvirker elevens motivasjon i læringssituasjonen

- Forventninger om å få til (*selvtillit*)
- Opplevelse av mening (*indre motivasjon*)
- Forutsigbarhet (*trygghet og medbestemmelse*)
- Selvregulering og kontroll (*strategier*)
- Støtte i læringsprosessen (*felles mestring*)
- Positiv attribusjon (*egen bekreftelse*)
- Tilbakemeldinger (*konkrete tilbakemeldinger*)

Jf ØLU hefte 5.

Hva kan lærerne bidra med for å motivere elevene?

Forskning viser at lærernes innsats når det gjelder å stimulere hver enkelt elev til å oppdage gleden ved å lese en tekst eller en bok har svært stor betydning når grunnlaget skal legges for en varig interesse for lesing. Det er dermed viktig at lærerne hjelper elevene til å finne ut av hva nettopp de liker å lese.

Den amerikanske leseforskeren John Guthrie har i en årrekke vært opptatt av motivasjon som et viktig element i leseopplæringen. Han mener at lærerne må legge like stor vekt på å motivere elevene som å lære dem gode lesestrategier.

Roe (2008) viser til en bok av John Guthrie hvor han gir eksempler på hvordan elevene kan bli mer engasjerte lesere, og hvordan dette i sin tur kan påvirke både lesekompetanse og den generelle skolemotivasjon. Han trekker blant annet fram *fem motivasjonsområder* som en del av en plan for å motivere elevene:

Mestringsmål

Mestringsfølelse og motivasjon henger sammen. Derfor må lærerne gi elevene mål å arbeide mot, som ligger innenfor rammen av det de vil kunne mestre. Målene må styres i retning av leseforståelse i vid forstand, ikke bare dreie seg om å svare riktig på en oppgave eller prøve.

Kontroll og valg

Når elevene kan foreta bevisste valg, får de et sterkere forhold til det de holder på med. Her må det understrekes at mange elever trenger hjelp til å foreta valg. Det handler om at lærerne gir elevene valgmuligheter i læringsprosessen, mulighet til å påvirke innholdet i fagstoffet, valgfrihet når det gjelder hvordan kunnskapsinnholdet skal presenteres og medbestemmelse ift kriterier for vurdering.

Sosial interaksjon

Målet er å fremme elevenes glede over å dele tekstens innhold med andre. Lærerne legger opp til åpne diskusjoner og felles refleksjon og resonnering omkring tekstene. Det er viktig å være oppmerksom på hva den enkelte kan bidra med i samtalen.

Mestringsforventning

Dette dreier seg om at elevene får troen på å lykkes med å lese og forstå, noe som noen av elevene sliter med. Det dreier seg om at lærerne tilpasser tekster, etablerer grunnleggende tillit, bygger opp selvtillit gjennom mål som elevene har mulighet for å nå, og sikrer at elevene har den grunnleggende kompetansen som kreves for å forstå tekstene de leser.

Interesse

Her legges det vekt på at elevene skal oppleve innholdet i tekstene som tiltalende og spennende. Lærerne støtter elevene slik at de se sammenhenger mellom det de leser og virkeligheten. Lærerne bygger på og utnytter elevenes personlige interesser, lar elevene få uttrykke personlige følelser ift teksten og legger opp til undring, nysgjerrighet og refleksjon.

Tiltak ift de fem områdene er beskrevet under ungdomsskolens plan hovedområde 4.

I boka "Gode lesestrategier", Anmarkrud og Refsahl, 2010, kap. 5 tar forfatterne opp ulike sider ved lesemotivasjon som det er mulig å jobbe med i klasserommet. På side 11 presenteres en utviklingsmodell som illustrerer utviklingen av lesemotivasjon hos en elev på mellomtrinnet gjennom fire spørsmål:
Hva liker jeg å lese? Hvorfor er det viktig å lese? Hva får jeg til?
Hvorfor gikk det som det gikk?

Henviser også til

Skaalvik & Skaalvik, (2011) "Motivasjon for skolearbeid"

Skaalvik & Skaalvik, (2005) "Skolen som læringsarena"

VURDERING

Dersom elevene lærte alt de ble undervist i, ville vi ikke hatt behov for å vurdere dem. Vi kunne bare laget en liste over det vi hadde undervist i, og vært sikre på at de hadde lært det. I dag vet vi at barn ikke lærer alt det vi underviser dem i. Det er derfor behov for å sjekke hva de har lært underveis (Dylan William, engelsk professor, i Slemmen, 2011)

Vurdering er med andre ord et redskap for deg som lærer til å kontrollere om elevene har lært det de skal lære. Er de på rett vei? Er det behov for å gjøre endringer? Hva trenger de hjelp til?

Vurdering og læringssyn

Vurdering kan være knyttet til prøver og tester, men målet er også å vurdere læring. Leseundervisning som all annen undervisning preges av lærernes syn på hvordan elever lærer, og på hvilken måte de vurderer elevenes læring. Vurdering av lesing er nøyte knyttet til læringssyn og undervisningssyn.

Leseplanen er så vel som ØLU forankret i et *sosialkonstruktivistisk syn* på læring.

Det bygger på *kognitive og konstruktivistiske læringsteorier* (Piaget m.fl) samt på *sosiokulturelle perspektiv* (Vygotsky).

Ut fra *sosialkonstruktivistiske læringsteorier* er man opptatt av hver enkelt elevs læringsprosesser, og kunnskap blir oppfattet som evnen til å forstå, resonnere og løse problem. Man tenker seg at elevene utvikler delferdigheter i leseprosessen gjennom egen aktivitet og ut fra indre motivasjon. Videre tenker man seg at elevene utvikler egne tankestrukturer, lærer å se sammenhenger mellom ny og gammel kunnskap og konstruerer selv ny innsikt. Det legges stor vekt på at individuell læring skjer i fellesskap og samhandling med andre, innen for et aktivt læringsmiljø og ved hjelp av medierende prosesser (Olga Dysthe 2001).

Lærerens rolle blir innenfor dette perspektivet å undervise/veilede elevene i strategier for læring, framgangsmåter som gir dem hjelp til å forstå, lære nye ting og søke kunnskap på egen hånd. Undervisningen vektlegger kunnskap og forståelse, individuelle forbedringer, samarbeid, innsats og strategier. Prosesser og individuelle læringsresultater settes i fokus framfor elevenes prestasjoner.

Det krever vurderingsformer som gir elevene mulighet til å demonstrere at de mestrer dette. Ut fra dette synet på kunnskap, vil tester kun måle avgrensede deler av det som er viktig å lære i skolen.

I *vurderingssammenheng* flyttes oppmerksomheten fra kontroll av læringsproduktet til observasjon av prosessen bak. Videre er man opptatt av at elevene skal lære å vurdere seg selv og eget arbeid.

Formål

Vurderingen skal:

- fremme læring og leseutvikling
- gi elevene og foreldrene tilbakemelding om framgang og ståsted
- informere elevene om hva de bør arbeide mer med, og hvilke strategier som er best egnet
- gi grunnlag for tilpasset opplæring
- beskrive elevenes oppnådde kompetanse
- motivere elevene for videre arbeid
- styrke elevenes forventninger om mestring og deres følelse av selvverd
- måle effekt av leseopplæringen
- forbedre undervisningspraksis og økt læringsutbytte hos elevene
- informere for eksempel videre utdanning om elevens kompetanse

Alle disse formålene krever en vurdering som tar utgangspunkt i den enkelte elev, og de målene den enkelte eleven arbeider mot.

Kultur for læring

Forskning viser at vurderingskultur og lærernes vurderingspraksis har stor betydning for elevenes læringsutbytte.

For å utvikle en vurderingskultur som har læring som mål, er det viktig å arbeide med felles forståelse av begreper som kompetanse, ferdigheter, vurderingsgrunnlag og vurdering AV og FOR læring. Mye avhenger også av hvordan prinsippene settes ut i livet. Vurdering har store konsekvenser for den som blir vurdert. Det gjelder derfor å ha et reflektert forhold til hvordan vurderingspraksis også påvirker elevenes motivasjon og selvfølelse.

Vurdering FOR og AV læring

1. Vurdering FOR læring (formativ vurdering):

Blir brukt med det formål å forbedre undervisningen og elevens læring.

Kan defineres som en planlagt prosess der informasjon om elevens kompetanse brukes av både læreren og eleven slik at 1) læreren kan tilpasse undervisningen, og 2) eleven kan justere sine egne læringsstrategier (Slemmen, 2011).

Vurdering FOR læring handler om at eleven blir sett på som en aktiv medspiller i sin egen læring.

Læreren som "coach"/veileder

2. Vurdering AV læring (summativ vurdering)

Blir brukt etter endt opplæringsperiode for å få informasjon om elevenes kompetanse. Informasjonen summeres opp ved hjelp av tall, prosenter, karakterer og nivåer.

Læreren som "dommer".

Underveisvurdering – vurdering FOR læring

Det er tilbakemeldinger som eleven får underveis som har størst effekt på læring (Slemmen). *Underveisvurdering* eller *vurdering FOR læring* er den daglige vurderingen som skjer i klasserommet gjennom hele grunnskolen fra 1. trinn og fram til sluttvurdering på 10. trinn.

Vurdering er ikke noe som skal gjøres i tillegg til alt annet du gjør i klasserommet. Den gjennomsyrrer et hvert pedagogisk arbeid og foregår i starten av et læringsarbeid/emne, midtveis eller før arbeidet avsluttes.

Vurderingen skjer gjennom *systematiske*, planlagte elevsamtaler og ved hjelp av observasjon, ulike prøver og kartlegginger, muntlige og skriftlige tilbakemeldinger, spørsmål og veiledning knyttet til elevenes daglige arbeid. Elevene skal være med som deltakere i vurderingen som skal vise dem hvordan de skal arbeide, at de har framgang, og at innsats nytter. Slike vurderinger er en blanding av prosess- og produktvurdering.

Ti veiledende prinsipper for vurdering FOR læring

Prinsippene er utarbeidet på bakgrunn av arbeidet til Assessment Reform Group og annen litteratur (Slemmen 2011). De forutsetter at du ser deg selv som "coach" i klasserommet.

1. Planlegg for læring, ikke aktivitet
2. Bruk tydelige mål
3. Bruk kriterier som viser vei
4. Still spørsmål som fremmer refleksjon
5. Gi konstruktive tilbakemeldinger
6. Gi elevene mulighet til å få eierskap over sin egen læring
7. Aktiver eleven som læringsressurs for hverandre
8. Finn bevis på læring ved hjelp av flere vurderingsmetoder
9. Bruk bevisene til å tilpasse opplæringen
10. Involver hjemmet.

De tre første punktene handler om hvordan du planlegger undervisningen og formidler det som skal læres.

Punktene 4-7 handler først og fremst om å gi eleven mulighet til å reflektere over og justere sin egen læring.

De tre siste punktene handler om hvordan du vurderer elevene og bruker den informasjonen du får (lærervurdering), med det formål å hjelpe elevene til å utvikle sin kompetanse.

Lærerne støtter elevene underveis i læringsprosessen med å trene på sine ferdigheter og oppøve sin kompetanse i tråd med innholdet i læreplanen. Ifølge Hattie (Slemmen 2011) vil elevenes læring bli optimal dersom læringsmålene er synlige for elevene, og elevenes læring og utvikling er synlig for deg og dine elever.

Konstruktive tilbakemeldinger – feed-back og feed-forward

Tilbakemeldinger er en viktig del av din oppgave som coach i klasserommet. For å utvikle elevens kompetanse er det nødvendig at læreren gir feedback på en måte som både fremmer læring og anerkjenner elevene. Slike tilbakemeldinger hjelper elevene til å få oversikt over sin egen læring.

Tilbakemeldinger til enhver elev bør vise til kvaliteten på hans eller hennes arbeid etterfulgt av råd og veiledning om hvordan han eller hun kan forbedre seg, uten at eleven blir sammenlignet med andre (Slemmen 2011).

Gode tilbakemeldinger gir elevene svar på viktige spørsmål:

1. Hvor skal jeg?
Dette kan du svare på gjennom å vise tydelige mål og kriterier i det aktuelle emnet/faget.
2. Hvor er jeg i min læringsprosess?
Dette er tilbakemeldinger som viser hvor elevene står ift punkt 1
3. Hva er neste skritt/hvordan kommer jeg dit?
Det er tilbakemeldinger som peker fremover; framovermeldinger/ feed forward.
Framovermeldinger har størst effekt for elevers læring når de gis underveis i den daglige undervisningen.

Elevene lærer både å få og gi tilbakemeldinger, og de øver på gi målorientert ros og råd til hverandre. Det krever et godt og trygt læringsmiljø og mediert læring.

Vurdering og selvregulert læring

Målet med all leseopplæring er at elevene utvikler leseferdigheter som gjør dem i stand til å oppnå læringsutbytte i alle fag. Dette krever at elevene blir i stand til å planlegge, gjennomføre og overvåke egen læring, og *vurdere* selv i hvilken grad de må endre noe for å nå målet sitt.

Erfaringer fra Norge og andre land viser at elever lærer best når de:

- Forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem
- Får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen
- Får råd om hvordan de kan forbedre seg
- Er involvert i læringsarbeidet ved blant annet å vurdere eget arbeid og utvikling

Det er særlig det fjerde prinsippet som kan knyttes til egenvurdering og selvregulert læring.

Elever som er selvregulerte bruker naturlig tilbakemeldingene de får fra lærerne konstruktivt, og motiverer seg gjennom dette til å gjennomføre og overvåke i hvilken grad de har nådd målene de har satt seg gjennom selvurdering (Hopfenbeck, 2011a).

Hva skal til for at elevene blir i stand til å gjennomføre egenvurdering?

Selvregulering er ikke noe som oppstår av seg selv. Elevene må "lære å lære" og de må bli "selvgående". Det krever ferdigheter som elevene trenger støtte fra lærerne for å utvikle. Et annet viktig poeng er at dersom lærernes vurderinger skal være grunnlag for elevenes egenvurdering, må elevene forstå vurderingene som lærerne gir dem.

Forskere fremhever fire viktige områder:

- Klargjøre læringsmål og suksesskriterier
- Reflektere rundt læring gjennom dialoger og spørsmål
- Tilby formativ vurdering
- Fremme par-og egenvurdering

Egenvurdering krever at elevene tar et skritt tilbake fra læringsprosessen og reflekterer over eget arbeid, kompetanse og faglige utvikling. Videre krever det at elevene reflekterer over hvorvidt et læringsmål er nådd, hva de skal gjøre for å nå målet, om de bør endre strategi for å nå målet og siden tre tilbake i læringsprosessen. Egenvurderingen kan spenne fra noen få minutters refleksjon, ved hjelp av vurderingsskjema eller samtale med en medelev, til mer komplekse og tidkrevende aktiviteter som krever planlegging.

Med øvelse lærer elevene helt fra 1. trinn å være ærlige og effektive i måten de vurderer seg selv og andre på (jf. forelesing av Hartberg sept. 2011). Det krever at lærerne aktivt støtter elevene i deres utvikling for å bli oppmerksom på egen tenkning rundt læring (metakognisjon). Se side 20 om vurdering av metakognisjon.

Dialog om læring

Elevene samtaler om

- læringsmål
- vurderingskriterier (kjennetegn på måloppnåelse)
- hvilke arbeidsformer som fører til målet – læringsstrategier – læringsprosesser

Elevene vurderer

- eget arbeid, strategier og læringsprosesser
- hverandres arbeid, strategier og læringsprosesser

Hverandrevurdering

Forskning viser at det styrker elevenes læring når de hjelper hverandre og gir tilbakemeldinger til hverandre.

Hverandrevurdering vil si at elevene gir hverandre konstruktive tilbakemeldinger på bakgrunn av kriterier som er satt på forhånd. Det er derfor viktig at elevene har eierskap til kriteriene, slik at de vet hva de skal gi tilbakemeldingene ut fra. En slik eierskapsfølelse får elevene når de er med på å utvikle kriteriene som er satt for arbeidet.

Hverandrevurdering innebærer ikke at elevene setter karakter på hverandres arbeid. Slik som ved lærervurdering bør tilbakemeldingene være konstruktive og peke fremover, slik at elevene kan hjelpe hverandre med å utvikle seg.

Når elevene er med på å diskutere hva som teller ved vurdering, får de i større grad et bilde av hva som kjennetegner måloppnåelse. De blir også mer bevisste på hva som kjennetegner gode tilbakemeldinger.

Eks. på hvordan elever kan gi hverandre tilbakemeldinger:

- Fortell om noe du likte ved arbeidet (knyttet til kriteriene)
- Still et spørsmål
- Gi et råd/forslag som er knyttet til kriteriene

Involver hjemmet

Vurdering bidrar til at elevenes læring tydeliggjøres både for elevene selv og for deg som lærer. Den konkrete informasjonen om elevenes læring og utvikling vil styrke forutsetningen for å involvere hjemmet, og følgelig gi mulighet for et konstruktivt hjem-skole samarbeid rundt elevenes læring. Gjennom den halvårslige samtalen kan prøveresultater presenteres sammen med en forklaring på hva resultatene betyr for elevenes læring videre. Bevis på læring samlet inn i løpet av halvåret ved hjelp av observasjoner, samtaler og elevarbeid er like viktig å legge fram. For å involvere foreldrene i sitt barns læring kreves det kontakt/samarbeid med hjemmet underveis.

Foreldre er viktige medspillere og en ressurs for skolen. Fokuser derfor på å gi konkrete tilbakemeldinger til foreldrene, slik at de faktisk får innblikk i hvor eleven *skal* i sin læreprosess (mål), hvor eleven *er nå* i læreprosessen sin, *hvor eleven skal* i kommende periode for å øke læringen (jf. punktene ovenfor). I forhold til lesing kan det være at noen elever i en tidsperiode har behov for mer lesetrening enn det som det er tid til i skoletida. I dette må skolen og hjemmet samarbeide. Lærerne bør bistå foreldrene til å bli bevisste på at *deres forventninger* til eget barn er av avgjørende betydning for læringsutbytte.

KARTLEGGING

Hva kartlegger vi?

Lesing består av flere ferdigheter som er integrerte i hverandre, og som gjensidig støtter hverandre i gode leseprosesser, vedlegg 1. Når elevene sliter med lesing, kartlegger vi ferdigheter i forhold til *avkodning, leseforståelse, språklige ferdigheter samt strategier for leseforståelse*. I tillegg vurderer vi om elevene kan *kontrollere, regulere og justere egen forståelse og egen læringsprosess*. Vi vurderer også elevenes *ambisjoner og engasjement for lesing samt læringsmiljø* (jf. LP-modellen, vedlegg 10).

I leseplanen er det foreslått kartleggingsprøver og tester for de ulike trinn. Se også den kommunale oversikten over Nasjonale prøver, kartleggingsprøver og tester med tidspunkter for gjennomføring som skolene er pålagt å benytte. Vi utdyper nærmere kartlegging og vurdering av ordavkodning, strategier for leseforståelse og metakognisjon.

1. Kartlegging av ordavkodningen

- Mestringsnivå
- Nivå for flytende lesing
- Forholdet mellom tempo, sikkerhet og staving
- Feilanalyse ved høytlesing og staving av ulike ord
- Strategibruk ved lesing av ord– bruker eleven den logografiske strategien, den fonologiske strategien (delvis fonologisk og kompensatorisk, eller fullstendig og kontrollert) eller den ortografiske og automatiserte strategien
- Behov for støtte til å bruke aktuell strategi
- Delkomponenter i strategien som eleven mestrer/ikke mestrer, f.eks bokstavkunnskap, analyse-syntesedanning av fonemer eller stavelser, oppdagelse av komplekse (skr-), sammensatte (skj-) og irregulære bokstavkombinasjoner (gi), gjenkjennelse av oppdelte ord, forstavelser, endelser

Nivå 1: Screening – gjelder alle elever

Screeningen består av klasseleseprøver. Hensikten er å vurdere elevenes utbytte av leseopplæringen på klassenivå, og å justere/endre fokus i den ordinære undervisningen.

Testene gir en viktig, men begrenset informasjon om elevenes mestringsnivå, nivå for flytende lesing og leseforståelse. De avdekker om det er behov for generell styrking i klassen, og sier noe om klassens og elevenes generelle leseutvikling. De angir hvilke elever som trenger kartlegging på nivå 2.

Tiltak settes inn umiddelbart på klassenivå i tråd med det kartleggingen avdekker.

Eksempler på screeningsmaterieell

Systematisk observasjon og intervju, strukturert samtale, "Kartlegging av leseferdighet" (Udir.), Ordkjedetesten, Setningsleseprøven S-40, STAS – gruppeprøver, Carlstens lese- og rettskrivingsprøve og Ringeriksmaterialet. Viser til ØLU-hefte 1 og oversiktsskjema s. 24. Kontaktlærer er ansvarlig for screeningen.

Ordkjedetesten – eksempel på hvordan testen kan brukes i opplæringen

Testen måler ortografisk ordavkodning, og i hvilken grad ordavkodningen er automatisert.

Hva gjør jeg med resultatene?

1. Finner ut mestringsnivå ved å sammenligne elevens skåre med gjennomsnitt for andre årstrinn (finner nivå for flytende lesing og selvstendig tekstmestring)

2. Avklarer leseferdigheten nærmere – gjennom å analysere og vurdere resultatene:

a) Har eleven lest raskt og sikkert? = **rask og sikker avkoding – BRA leser**

b) Har eleven lest mange ordkjeder og gjort en del feil? = **rask og unøyaktig avkoding**

Hypotese: eleven gjetter, mangler ordkunnskap, kan være en logografisk avkoder. Sjekk også staveferdighetene.

Tiltak som skal hjelpe eleven til å bli en fonologisk avkoder.

ØLU hefte 1, side 8-20.

c) Har eleven lest få ordkjeder og mange feil? = **langsom og usikker leser**

Hypotese: Mestrer ikke det alfabetiske prinsippet fullt ut.

Bruker bilder og innhold ved tekstlesing som støtte for avkodingen? Eleven kan være en kompensatorisk avkoder.

Tiltak som hjelper elevene til å etablere en sikker fonologisk avkoding. ØLU hefte 1, side 20 – 39. Nærmere utredning av språklige forutsetninger kan være nødvendig.

d) Har eleven lest få ordkjeder, men riktig? = **langsom og sikker avkoding**

Hypotese: Eleven har utviklet sikre fonologiske strategier(eks. stavelseslesing), men har ikke fullt utbytte av lesingen.

Tiltak for å utvikle ortografiske strategier og automatisering (rask og sikker avkoding). ØLU hefte1 side 39-52.

Tiltakene gjelder for elever på alle årstrinn.

Nivå 2: Individuell og dynamisk kartlegging – gjelder utvalgte elever

Gjelder enkeltelever som skårer under kritisk grense på alle eller noen av screeningprøvene. Det kan også være elever som ikke viser forventet fremgang etter en periode med målrettede tiltak etter screeningen. Disse elevene trenger vi å vite noe mer om for å kunne tilpasse opplæringen og hjelpe dem videre i sin leseutvikling.

Vurderingen på nivå 2 gjøres i form av utdypende testing for å avklare lesemåte, hvor i leseutviklingen elevene har "sporet av", mulige årsaker til svak lesing, undervisningsbehov, hvilken støtte og hvor mye veiledning elevene trenger, hva vi skal endre på, og hvilke tiltak vi skal sette inn for at elevene skal komme videre i sin leseutvikling.

Kartlegging av ordavkodingen – kvalitativ

Hensikt: Vi finner ut hvor i leseprosessen eleven har sporet av. Dette er nødvendig for å hjelpe eleven på sporet igjen og videre i sin leseutvikling.

Vi kartlegger hvilke(n) avkodingsstrategi(er) eleven bruker når han/hun leser ord og tekst (logografisk, fonologisk, ortografisk), og vi finner ut hvilke delkomponenter i strategiene som eleven mestrer/ikke mestrer. Vi undersøker f.eks om eleven kan analysere ord og koble bokstaver og lyder sammen. Vi finner ut om eleven kan trekke sammen lyder (fonemer) og stavelser til ord/ danne syntese, og om eleven har oppdaget komplekse (skr-) og sammensatte (skj-) bokstavkombinasjoner og irregulære bokstavkombinasjoner (gi). En kan også undersøke om eleven har oppdaget og kjenner igjen meningsfylte orddele (morfemer) som ordenes røtter, bøyingsformer, forstavelser og endelser, jf. ØLU hefte 2, s. 4-5.

Dynamisk kartlegging

Det er sentralt i dynamisk kartlegging å avdekke hva slags støtte, og hvor mye elevene trenger for å løse ulike utfordringer (finne elevenes nærmeste utviklingszone). Slik plasserer den dynamiske kartleggingen seg i skjæringspunktet mellom observasjon og undervisning

Informasjon innhentet gjennom dynamisk kartlegging gir ikke øyeblikksbilder, slik som for eksempel Ordkjedetesten og Nasjonale prøver. Oppmerksomheten rettes mot samspill og situasjoner som synes å lede til mestring. Inntrykk samles *over tid*, fra ulike lesesituasjoner og arbeid med ulike tester.

Kartleggingsverktøy og framgangsmåte for kvalitativ og dynamisk kartlegging i fase 2

Arbeidsprøven (dynamisk kartlegging), Språk 6-16, 20 spørsmål og STAS – individuelle prøver er eksempler på kartleggingsverktøy. Lærerne kartlegger ordlesingen gjennom høytlesing og samtale med fokus på strategier og ting som forstyrrer leseflyten. De sjekker lesing av ord, setning og avsnitt. De prøver ut hvilket tekstnivå eleven mestrer med sikkerhet og god flyt, og hvilke typer ord som byr på problemer. Elevene forteller hva de tenker og vet om lesing. Se ØLU hefte 2, s. 6. Se også leseplan for hvert trinn.

Prøveresultater suppleres med annen informasjon om elevene med tanke på deres læring og utviklingsmuligheter. Lærerne vurderer elevenes leseforståelse og læringsstrategier, deres tanker om egen læring og syn på seg selv samt språklige ferdigheter, ordforråd, motivasjon, konsentrasjon og sosiale fungering. Lærerne vurderer elevenes undervisningsbehov og faktorer i *læringsmiljøet* som kan påvirke elevenes utviklingsmuligheter.

Hvem gjennomfører utredning på nivå 2?

Det er viktig med faste lærere som har tid til å gjennomføre utredning på nivå 2. Dette må enten være samme person som skal gjennomføre intensivt lesekurs, eller som har fast samarbeidstid med de som gjennomfører det intensive lesekurset.

Resultater og tiltak drøftes i faste møter – med notater i elevens mapper. Problemstillinger og uklarheter kan tas opp med PPT på skolekontaktmøtene og eventuelle mulige behov for utredning av PPT på nivå 3.

Tiltak på nivå 2

For noen elever settes det inn tiltak i alle fag innen den ordinære undervisningen, i tråd med kartleggingsresultatene.

Intensivt lesekurs

Andre elever trenger å delta på intensivt lesekurs. Målet er at elevene settes på sporet igjen i løpet av kursperioden, og at de utvikler selvforsterkende strategier som fører dem videre i sin leseutvikling.

Helhetslesing er rammen for undervisningen. Når en lesevanske er kartlagt, slik at en vet hvor tiltak skal settes inn, kan arbeidsmåten anvendes uansett hvor eleven har sporet av. Arbeidsprosessen i *Helhetslesing* har 3 faser.

I fase 1 arbeides det med språkets innhold med utgangspunkt i en valgt tekst (innenfor elevens nærmeste utviklingssoner).

I fase 2 arbeides det med *detaljene* i språket for å styrke elevens avkodingsferdighet. Elevens behov avgjør hvilke språklige detaljer og arbeidsoppgaver det bør arbeides med (f.eks. lyd-bokstav-kunnskap, stavelseslesing, morfemarbeid (ords røtter, bøyingsformer, forstavelser, endelser). Læreren lager oppgavene ut fra den valgte teksten (fase 1).

I fase 3 samordnes arbeidet i fase 1 og 2, og eleven leser teksten (samme som i fase 1) flere ganger, slik at automatisering kan finne sted. God leseutvikling er å *etablere, automatisere og integrere gode strategier*.

Se nærmere presentasjon av innholdet i de tre fasene i Godøy og Monsrud, 2008. Se også ØLU, hefte 3, Å få hjelp når lesing er vanskelig og ØLU 2, 3. samling 16. feb. 2012.

Elevene som deltar på intensivt lesekurs følges opp i klassen under og etter at kurset er slutt. Dette for å sikre at nyinnlærte ferdigheter setter seg. Det tar tid.

Lærerne foretar løpende observasjon og evaluering av elevenes utvikling gjennom skoleåret og justerer undervisningsopplegget om nødvendig.

Rutiner og praksis for etablering av "Intensive lesekurs" etter skolens kartlegging på nivå 1 og 2, se ØLU 2 hefte 3, s. 5-11.

Nivå 3

De elevene som ikke nyttiggjør seg skolens tiltak etter kartlegging på nivå 2 og perioder med tiltak diskuteres med skolekontakten fra PPT (anonymisert førhenvinningsarbeid). Etter henvisning med samtykke fra foresatte skal PPT **utrede** om eleven har behov for spesialundervisning, og hvilket opplæringsstilbud som bør gis, jf. 5-3 i opplæringslova.

Oversikt over verktøy, ansvarsfordeling og tiltak på de tre kartleggingsnivåene

	Ansvarlig	Verktøy	Tiltak
Nivå 1	Kontaktlærer	Screeningverktøy Ringeriksmaterialet Kartlegging av bokstavkunnskap, Ordleseprøver: OL64, OL120 Ordkjedetesten, Setningsleseprøver. S40, Carlsten lese- og rettskrivingsprøve Leseferdighet, Udir, Nasjonale prøver, 5. og 8. og 9. trinn STAS: gruppeleseprøver ord- og nonorddiktat Løpende observasjon	Tiltak innen den ordinære undervisningen ifr. til Leseutviklingsmodellen Eks: Språkleker, Bokstavkurs Stavelseslesing Intensivert leseperiode for hele klassen, tematisert. Enkle tiltak for noen elever, innenfor/utenfor klassen.
Nivå 2	Faste lærere som har tid til å gjennomføre utredning og samarbeid Lærerne som har intensive lesekurs/ Spespedikordinator/ Språk- og leseveileder	Individuell og dynamisk kartlegging Arbeidsprøven Høytlesing og samtale SPRÅK 6-16 20 spørsmål STAS individuelle prøver	Finne lesenivå jf leseutviklingsmodellen Tiltak innen den ordinære undervisningen. Intensivt lesekurs for maks 4 elever.
Nivå 3	PPT	Sakkyndig vurdering	Fortsatt tilpasset opplæring? Intensive lesekurs? Andre tiltak? Enkeltvedtak om spesialundervisning og evt individuell opplæringsplan (IOP)?

Felles praksis og oppfølging av enkeltelever etter kartlegging

Når en lesevanske er kartlagt på nivå 1, 2 eller 3, drøfter og vurderer lærerne i alle fag hvilke styrker og utfordringer eleven har og konsekvensene for læringsutbyttet i de ulike fagene. Med utgangspunkt i kartleggingsresultatene setter lærerne i alle fag inn felles tiltak som de prøver ut og evaluerer etter en avgrenset periode. På denne måten sikrer skolen en felles praksis rundt vurdering og oppfølging av enkeltelever.

Lærerne setter inn tiltak så snart det registreres avsporinger, ikke "vente og se". Tidlig innsats handler ikke bare om å sette inn tiltak (generelle og spesielle) de første årene i skolen, men om å sette inn tiltak umiddelbart når problemene oppstår. Det betyr at lærerne på alle årstrinn kontinuerlig sjekker hvor elevene står i sin leseutvikling. Tiltak følges opp med logger for kontinuerlig å vurdere om de virker etter hensikten.

Rutiner ved skolen

Skolene etablerer gode rutiner for kartlegging og oppfølging. Skolene sikrer felles praksis og effektivt samarbeid mellom lærerne med tanke på tilpasninger i fagopplæringen. Langtidseffekt av intensive lesekurs avhenger av oppfølging. Faglærerne samarbeider derfor med lærerne som har intensivt lesekurs og følger opp elevenes leseutvikling i sine timer.

Rutiner for bruk av leseprøver

1. Gjennomføring
2. Lærerne analyserer, tolker og drøfter resultatene i lys av leseutviklingsteorier
3. Lærerne tilbakemelder resultatene til eleven og foreldrene - drøfter plan for videre arbeid og tiltak, gjør avtaler
4. Lærerne setter inn og prøver ut tiltak. Varighet: en avgrenset tidsperiode
5. Lærerne evaluerer/vurderer effekt etter perioden med tiltak
6. Lærerne tilpasser og prøver event ut andre tiltak – eventuelt ny kartlegging

En vurderingspraksis som ikke bare vurderer prestasjoner, men som også legger vekt på vurdering av læringsstrategier, læringsprosesser, arbeidsmåter, arbeidsinnsats, læringsmiljø og samspill mellom lærer og elev er viktig for at elevene skal øke sitt læringsutbytte, jf. Hattie 2009, om lærerkompetanse og effekt på læring.

2. Vurdering av elevenes strategier for leseforståelse

Kartleggings-, observasjons- eller vurderingsverktøy gir oss ikke alene et fullstendig bilde av elevenes leseferdigheter. Vi trenger også å vurdere elevenes leseprosesser/strategiske ferdigheter med tanke på leseforståelse. Det innebærer at vi må få tak i hvordan elevene tenker, og vi vurderer de handlinger de utfører *før, under* og *etter lesing* for å forstå og lære seg innholdet i en tekst.

Hvilke strategiske ferdigheter trenger elevene?

Allerede fra 2. trinn er det et mål at elevene bruker enkle strategier for å forstå en tekst: de *målretter lesingen, utnytter bakgrunnskunnskaper, arbeider strategisk med ordforråd og sammenhengende tekst og vurderer egen forståelse.*

Etter hvert lærer elevene også andre strategier som å *strukturere informasjon, for å stille spørsmål til teksten, for å oppsummere teksten og gjenskape tekstens faglige innhold.* Vi utdyper strategiene nedenfor.

Mye av stoffet som er brukt i beskrivelsen av strategiene er hentet fra Leselos. Se Veiledningsheftet for nærmere utdyping.

Å planlegge lesingen – å være målrettet

Å være målrettet handler om å kunne uttrykke formålet med lesingen, velge lese måte ut fra formålet og endre lese måte ved behov.

Lærerne observerer elevene når de arbeider med en tekst, har samtaler med enkeltelever eller i grupper, studerer leselogger eller annet skriftlig arbeid. Lærerne vurderer om elevene

- uttrykker formålet med lesingen
- forklarer hva læringsmål er
- arbeider etter læringsmål
- setter egne læringsmål (selvstendig eller med støtte?)
- velger lesemåter ut fra formålet med lesingen (trenger nye tenke- og lesemåter?)
- endrer lesemåter hvis det viser seg hensiktsmessig i forhold til målet med lesingen

Måloppnåelse forutsetter at elevene blir ledet på rett vei. Det krever at lærerne underviser eksplisitt i hvordan elevene kan tenke og lese på ulike måter, at elevene prøver ut ulike lesemåter, og at lærerne gir gradert støtte/veiledning til elevene mestrer ferdighetene på egenhånd. Vedlegg 6.

Førforståelse

Førforståelsen er den kunnskapen elevene allerede har når de møter en tekst. Fire former for bakgrunnskunnskaper er grunnleggende for å forstå en tekst. Det er *kunnskap om skriftspråk, livserfaringer, skolekunnskap og kunnskap om tekstsjangere* jf. Anmarkrud og Refsahl, 2010

Aktiviteter i førlesingsfasen/motiveringsfasen er svært viktig når man arbeider med tekster i ulike fag, og det er avgjørende at lærerne bruker mye tid for å lede elevene inn i teksten og sette dem på sporet av hva teksten handler om.

Lærerne i de ulike fag arbeider systematisk for å bevisstgjøre elevene på hvordan de bruker bakgrunnskunnskapene sine aktivt før og mens de leser en tekst, Anmarkrud og Refsahl, 2010 s. 40 -54.

Elevene lærer å foregripe/gjøre antakelser om hva teksten handler om og utnytter informasjonen eksempelvis i tittel og/eller overskrifter, bilder, kart og grafer.

Etter en periode der førlesingsaktiviteter har vært vektlagt, lytter lærerne i ulike fag til det elevene sier når de snakker med hverandre (læresamtale). Lærerne studerer logger, tankekart eller andre strukturer som elevene bruker når de systematiserer informasjon.

Lærerne observerer hva elevene faktisk gjør før og under lesing og stiller spørsmål til seg selv og til elevene:

- Hvordan utnytter elevene overskriftene/underoverskriftene? *På hvilken måte orienterer du deg i teksten? Hva tror du det kan være lurt å gjøre før du begynner å lese? Hvordan ser teksten ut? Hvordan er den bygd opp?*
- Reflekterer elevene over egne bakgrunnskunnskaper, stopper opp og stiller spørsmål? *Hva handler teksten om? Handler den om det du tenkte, før du begynte å lese? Hvis ikke – hvor endret det seg – og hva handler den egentlig om?*
- Foregriper og vurderer (opprettholder eller endrer) elevene egne antakelser *Fortell meg hva du tenker akkurat nå? Hvilke slutninger trekker du mens du leser? Hva antar du er fortsettelsen her?*

Lærerne i ulike fag modellerer, veileder og gir støtte etter behov, slik at elevene lærer både *hva* de skal gjøre, og *hvordan* de kan reflektere over arbeidet i førlesingsfasen. Anmarkrud og Refsahl, 2010, s. 40 – 54. Lærerne vurderer om elevene trenger mer veiledning, modellering og støtte, jf. ØLU hefte 3 og vedlegg 6, En strategi under utvikling.

Ordforråd

Lesing forutsetter at elevene ikke bare kan lese ordene teknisk (avkode). De må også vite hva ordene i en tekst refererer til, og hvilke assosiasjoner som kan knyttes til dem. Hvis sentrale ord og uttrykk i en fagtekst er ukjente og gir leseren få eller feil assosiasjoner, blir teksten lett både uinteressant og lite inspirerende. Følgelig blir det faglige utbyttet svakt. Slik kan manglende ordkunnskap bli en stor snublestein på vei mot funksjonell leseferdighet.

Mange elever leser en tekst uten å *stoppe opp* ved enkeltord, selv om lesingen deres tydelig viser at de verken forstår ordene, eller den sammenhengen de inngår i. De spør sjelden om hjelp og synes å mangle kontrollrutiner for å oppdage og "reparere" sin egen mangel på ordforståelse. På denne måten blir mange tekster uforståelige og uinteressante, jf. Leselos.

Lærerne i de ulike fagene underviser systematisk i begrepslæring. Elevene lærer å bruke strategiene de har lært for å lære nye ord, og får anledning til å bruke de nye ordene i samtaler og presentasjoner. Se ØLU hefte 4 og ØLU 2, hefte 2 fra planleggingsdagen 18.08.2011.

Lærerne observerer elevene i forskjellige lesesituasjoner i det daglige arbeidet. De vurderer elevenes ordforråd ift det faglige nivået i fagtekstene samt deres strategier for å lære nye ord. De vurderer om elevene *stopper opp* ved og markerer ukjente ord mens de leser, og om de søker mening i teksten. Lærerne vurderer også om elevene tar selvstendig initiativ til å bruke nye ord i riktige sammenhenger. Lærerne stiller seg spørsmålene:

- Stopper elevene opp ved og merker seg nye ukjente ord under lesingen?
- Leser elevene om igjen og sjekker om de har lest ordet riktig?
- Vurderer elevene om de har hørt ordet før?
- Undersøker elevene hva ordet kan bety i sammenhengen (kontekst)?
- Undersøker elevene hva ordet kan bety i setningen (syntakskunnskap)?
- Undersøker elevene hva *delene* i ordet betyr (morfologikunnskap)?
- Leser elevene ordforklaringer og eksempler som står i leksikon?
- Forklarer elevene hva ordenes betydning er i sammenhengen?
- Bruker elevene de nye ordene i skriftlige og muntlige presentasjoner?
- Sjekker elevene om teksten er for krevende – bruker *Knyttneveprøven, Tekstsjekk*?

Lærerne veileder, modellerer og gir støtte etter behov, til elevene har lært både *hva* de skal gjøre og *hvordan* de skal gå frem for å lære og bruke nye ord.

Sammenhengende tekst

Arbeid med forståelsen av sammenhengende tekst handler om

- å finne informasjon og opplysninger som er direkte uttrykt på et bestemt sted i teksten
- å kombinere informasjon med egne tanker og erfaringer
- å tolke og reflektere over innholdet
- å vurdere forholdet mellom tekst og innhold

Strategier for å *strukturere informasjon* og *stille spørsmål fra teksten*, er spesielt nyttige for å utvikle og synliggjøre egen forståelse. De tre komponentene *gjengir innholdet i teksten*, *gjenskaper* teksten og *vurderer tekstens form og innhold* refererer direkte til leseforståelsen.

Forståelsesprosesser er tankeaktiviteter som er vanskelig å observere. Lærerne observerer hvordan elevene svarer muntlig på ulike tekster, og hvilken støtte de eventuelt trenger for å respondere.

Strukturerer informasjon fra teksten

Noen elever foretrekker å systematisere informasjon i strukturerte tankekart, rammer og kolonnenotater. Andre foretrekker disposisjonsnotater som styrkenotat. Strukturen er ikke et mål i seg selv, bare midler som kan brukes for å få overblikk, forstå sammenhenger og tydeliggjøre prosesser og problemløsning, jf. ØLU hefte 8, s. 5-6, ØLU 2, hefte 2, 18.08.11.

Lærerne bruker de ulike strukturingsstrategiene som en integrert del av fagopplæringen, i felleslesing og tekstarbeid.

Lærerne observerer best elevene når de bruker strategiene i daglig og faglig arbeid. De vurderer for eksempel hva elevene gjør for å samle og utnytte informasjon:

- Setter de informasjonen inn i tankekart, kolonner?
- Samler de faglige begreper og opplysninger i logg og/eller tegning?
- Har de tydelig og ryddig struktur i egne skriftlige og muntlige presentasjoner?

Lærerne etablerer gode samarbeidsrutiner omkring det å lære elevene å bruke ulike organiserings- og noteringsmåter *på tvers av fag*.

Stiller spørsmål fra teksten og egen forståelse

Elevene utvikler ferdigheter i selv å stille spørsmål til en tekst og til egen forståelse. De lærer å bruke spørreordene *hvem, hva, hvor, når, hvordan og hvorfor*. Elevene lærer også at noen spørsmål kan knyttes direkte til teksten, *tekstspørsmål*, og at andre typer spørsmål, *tanke spørsmål*, krever at de utnytter egne tanker og erfaringer i samspill med teksten. De lærer videre å skille mellom *åpne* og *lukkede* spørsmål, og erfarer at det kan være både språklig og faglig utfordrende å stille spørsmål som krever andre svar enn "ja" og "nei". ØLU hefte 7, ØLU 2, hefte 1, 18.08.11, Santa og Engen 1996, s.37, Leselos s. 59.

Lærerguppen arbeider systematisk og målbevisst. Lærerne bruker de ulike spørrestrategiene i høytlesing, felleslesing, tenker høyt, forklarer, begrunner, modellerer. Lærerne gir elevene anledning til å lage sine egne spørsmål, søke svar og drøfte verdien av en slik arbeidsmåte med andre. Gradvis selvstendigjøring av elevene (selvregulering).

Lærerne i alle fag observerer/vurderer elevenes bruk av spørrestrategiene når dette området har vært vektlagt i undervisningen. Lærerne vurderer hvem som klarer dette på egenhånd, hvem som trenger støtte, og hvem som er avhengig av modellering. Elevene skriver logg.

Finner og gjengir innholdet i teksten

Å lese for å *finne* og *gjengi* tydelig uttrykte elementer/*informasjon* i en tekst kan være en utfordring for mange elever, særlig hvis teksten har mye konkurrerende informasjon. Å lese med dette formålet forutsetter at elevene klarer å skille sentralt faktastoff fra andre informasjonsbiter i teksten. Ofte krever det også både nøyaktighet og klare mål.

Lærerne underviser elevene i hvordan dette kan gjøres, for eksempel hvordan de velger ut de mest sentrale ordene, og hvordan de utvikler gode strategier og tar dem i bruk i alle fag, jf. Leselos side 60 - 61.

Lærerne modellerer, og elevene får anledning til å gjengi innholdet i tekster. De samtaler om, forteller, beskriver, framfører, gjør rede for og presenterer innholdet på en faglig logisk måte, både skriftlig og muntlig. De prøver ut og drøfter i grupper hvordan de kan arbeide for å skille ut den viktigste informasjonen i tekster.

Lærerne vurderer hvilke presentasjonsmåter elevene synes å foretrekke, om de greier å lokalisere sentral informasjon i en tekst, om ferdighetene varierer med teksttype og fag, om elevene trenger støtte for å gjengi innholdet, eller om de er avhengig av modellering. Lærerne vurderer om teksten er for vanskelig ift elevenes ordforråd og avkodingsferdigheter.

Gjensker teksten/konstruerer mening i teksten

Å gjensker handler om å trekke slutninger om tema, om å finne sammenhenger mellom ulike elementer i teksten samt å relatere innholdet til egne erfaringer, leseopplevelser og kunnskaper. Det handler også om å oppsummere og bearbeide og reformulere innholdet. Det krever at elevene tar sine egne erfaringer og kunnskaper inn i teksten. Med utgangspunkt i teksten uttrykker de egne følelser, tanker, meninger og kunnskap.

Elevene lever seg inn i, forestiller seg eller visualiserer innholdet mens de leser. De trekker slutninger, søker etter sammenhenger mellom elementer i teksten og relaterer innholdet til egne erfaringer, leseopplevelser og kunnskaper. Elevene oppsummerer hovedmomenter, sammenfatter teksten med egne ord, reformulerer innholdet etter egen forståelse og tenkning. De danner og utforsker nye hypoteser og faglige problemstillinger. Elevene organiserer innholdet hensiktsmessig i forhold til teksten, oppgaven, leseformålet. De bruker ulike organiseringsstrategier og spørre- og samtalestrategier.

Lærerne underviser i strategiene, modellerer og gir gradert støtte til elevene mestrer strategiene ut fra sine forutsetninger. Det krever et trygt klassemiljø, der alle elevene utvikler innsikt, men også selvtillit og mot til å bruke seg selv.

Lærerne bruker f.eks. oppsummeringsoppgaver, kolonnenotater, logger, venndiagram, korte læresamtaler og ulike former for rollespill når målet er å utvikle elevens ferdigheter/strategier i å gjenskape en tekst.

For nærmere utdyping og flere ideer se Leselos s. 62 -64.

Lærerne vurderer læringsmiljøet og observerer elevene mens de arbeider. De vurderer om elevene gjenskaper (tolker, bearbeider og analyserer) tekster på egen hånd, med støtte fra medelever, eller om de er avhengig av lærernes modellering. Lærerne vurderer også om elevene tar initiativ til selvstendig tolkning, om de viser trygge ferdigheter, og om de er i stand til å begrunne sine egne oppfatninger: *Jeg tenker, tror, mener ... fordi...*

Dette krever ikke fasitsvar eller "perfekte" sluttprodukter. Det viktigste er at alle elever har mulighet for å delta og prestere på sitt nivå.

Vurderer tekstens form og innhold

Dette er en kompleks ferdighet som krever at elevene ikke bare har kunnskap om *form* og *innhold* i en tekst, men også om *samspeillet* mellom form og tekst.

Skal elevene nå læreplanens mål om å forstå, tolke og sammenholde opplysninger fra flere uttrykksformer i sammensatt tekst (7.årstrinn) må det arbeides målrettet med denne komponenten i all fag.

Helt fra første trinn legger lærerne vekt på å gjøre elevene oppmerksomme på forholdet mellom tekst, ordvalg, skrifttype, illustrasjoner osv. Elevene oppdager og erfarer at virkemidlene har ulike funksjoner i en tekst. De lærer at slike forfattergrep er nyttige for forståelsen av innholdet, og de lærer å utnytte dem.

Hovedmålet for undervisningen er at elevene blir i stand til å vurdere tekstens innhold i samspill med tekstens form. Det dreier seg om at elevene lærer å forholde seg aktivt til teksten, samt å gjøre egne valg når de bearbeider tekstens innhold.

Lærerne modellerer og legger til rette for samtaler for å synliggjøre sammenhengen mellom form og innhold. Elevene lærer å stille spørsmål som:

- Hva har forfatteren gjort for å få fram viktig informasjon om..?
- Hva har forfatteren gjort for å minne deg om hva du kan fra før?
- Hvilken funksjon har illustrasjonene?
- Hvilken del av teksten lærte du mest av – hvorfor?
- Hvorfor tror du forfatteren har valgt å..? Hva ville du ha valgt?

Lærerne tar stilling til om elevene er i stand til å vurdere sammenhengen mellom tekstens form og innhold. De snakker med elevene og stiller *hvordan* og *hvorfor* - spørsmål i det daglige arbeidet, og de vurderer svarene på elevenes arbeidsoppgaver og prøver. Lærerne skaffer seg oversikt over hvilke utfordringer elevene har, og hvilken støtte de trenger for å mestre strategien.

- Kommenterer de innholdet i teksten med utgangspunkt i egne meninger?
- Gjenkjenner de formelle trekk i teksten og tar stilling til innholdet?
- Bruker de kunnskap om språk og sjanger til å beskrive trekk ved tekstens form og innhold?
- Bruker de personlige erfaringer og formell kunnskap til å gi en begrunnet vurdering av form og innhold i en tekst?

Se ØLU heftene 7 og 8, Leselos og Carol Santa, 1996.

3. Metakognisjon

Metakognisjon er evnen til å tenke om sin egen tenkning, sin egen forståelse og sine egne læringsprosesser.

Å kunne utforske, beskrive, analysere, vurdere og reflektere blir spesielt fremtredende i Kunnskapsmålene på 7. og 10. trinn. Å nå slike læringsmål forutsetter helt klart metakognitiv innsikt.

*Metakognitive elever kontrollerer egen leseforståelse og læringsprosess, og de reflekterer over anvendte lese-/ læringsstrategier. De målretter lesingen sin, vet hvordan de leser og arbeider for å nå målene sine og justerer lesemåter. De aktiverer bakgrunnskunnskaper og predikerer innholdet. Før elevene begynner å lese, velger de lesemåte og lesestrategier ut fra læringsmål. *Hvorfor skal jeg lese denne teksten? Hvordan skal jeg lese den? Hvordan skal jeg arbeide for å nå læringsmålene?**

Under lesing venner de seg til å skille ut det de forstår, det de nesten forstår, og det de ikke får med seg i det hele tatt. De vet hva de skal gjøre når de ikke vet. De stopper opp ved ord og uttrykk de ikke forstår, setninger som synes uklare, meninger/synspunkter de undrer seg over/og eller som engasjerer/provoserer. De stiller spørsmål, gjenkaller og reflekterer. De justerer hypotesene sine under og etter lesingen.

Elevene utvikler kognitiv innsikt når de noterer underveis, enten i form av refleksjonslogger eller i ulike skjema for å strukturere og bearbeide informasjon. Samtaler mellom elevene (læresamtaler) som utfordrer egen forståelse gir umiddelbar respons på egne tanker. Slik utvikles og justeres egen forståelse. Se ØLU hefte 8.

Læresamtalen

Det er en samtale der både elever og lærere er aktive, snakker sammen, undrer seg og stiller spørsmål. Elevene får anledning til å dele kunnskap, veilede hverandre og lære av hverandre. Gjennom samtalen får de anledning til å lage spørsmål av ulike typer. Helt fra første skoledag får elevene erfaring med metakognitive refleksjoner rundt tekst og illustrasjoner: I teksten står det for eksempel "mor ler" – *hvorfor tror du mor ler? Hvordan kan du finne ut noe om det?*

Etter hvert som tekstmengden øker og byr på større utfordringer innholdsmessig og språklig, blir læresamtalene mer fokusert på faglige læringsmål, kunnskap, eget arbeid med tekst og sammenhengen mellom det elevene gjør, og det de har lært.

Undervisningsformen er bestemmende for elevenes metakognitive utvikling. Lærerne som legger opp til varierte situasjoner med vekslende mellom den lærerstyrte undervisningen og tekstarbeid i større og mindre grupper, gir elevene muligheter til å si fra, både *når* de ikke forstår, *hva* de ikke forstår og *om de når* læringsmålene. Slik får også lærerne større mulighet til å støtte elevene i deres videre utvikling. Se også ØLU 2 hefte 4.

Lærerne vurderer elevenes metakognitive ferdigheter. Vurdering av komponentene å *kontrollere egen forståelse* og *reflektere over anvendte lesestrategier* beskrives nærmere under.

Kontrollerer elevene sin egen leseforståelse?

Det første trinnet mot å bli en metakognitiv leser, er å kontrollere egen leseforståelse.

Fra første trinn lærer elevene at de *leser for å forstå, og at de ikke må finne seg i å lese noe som ikke er meningsbærende for dem*. Helt fra første skoledag venner elevene seg til å stille metakognitive spørsmål til seg selv; *Hva har vi lest? Hva har jeg lært? Hva betyr?*

Lærerne lytter til og observerer elevene mens de leser, snakker sammen og skriver. De observerer det elevene *gjør* for å kontrollere seg selv. Klarer de å formulere tanker om innholdet i en tekst? Om egen forståelse? Engasjerer de seg i muntlige dialoger og/eller skriving av refleksjonslogger før under og etter lesing av en tekst? Trenger de hjelp og innspill fra medelever, er de avhengig av støtte spørsmål, trenger de veiledning fra lærerne og modellering? Det lærerne *hører* og *ser* gir viktige innspill til undervisningen.

Reflekterer elevene over anvendte lesestrategier?

For å bli gode lesere, er det ikke nok at elevene kontrollerer *om* de har forstått. Like viktig er det at de lærer å reflektere over *hvorfor* de ikke har forstått en tekst, og at de blir bevisste på andre strategivalg gjennom hele leseprosessen.

Elevene lærer å stille seg spørsmål som: *Hva er det lurt at jeg gjør for å forstå? Hvilke strategier skal jeg velge for å forstå, for å nå læringsmålene etc? Dersom jeg ikke forstår, hva kan jeg gjøre annerledes for å forstå?*

Elevene lærer å reflektere over sammenhengen mellom innsats og utbytte. De lærer å stille spørsmål til seg selv: *Hva har jeg lært? Har jeg lært det jeg skal? Hvordan har jeg arbeidet? Ville jeg kunne lært mer ved å arbeide på en annen måte?* Leselos s 74.

Dette området skal støttes og observeres av hver enkelt (fag)lærer og vurderes av lærergruppen i fellesskap. Lærerne vurderer elevenes ferdigheter gjennom refleksjonssamtaler og observasjon i daglig arbeid med fagtekster. Hva gjør elevene for å kontrollere, regulere og justere egen læringsprosess? Viser de glød, engasjement og positiv holdning til arbeidet med ulike teksttyper.

Hverdagssamtaler mellom elever og lærer samt refleksjonslogger er også nyttige. Det vesentligste med metakognitiv loggskrivning er læringsprosessen ikke skriveproduktet.

Spørsmål som lærerne kan stille til elevene for å få utdypende informasjon om deres metakognitive innsikt:

- Hvorfor er det lurt å ha læringsmål?
- Hva kan læringsmål hjelpe deg med når du leser?
- Hva synes du om disse læringsmålene?
- Hvordan vil du strukturere informasjonen i dette tekstavsnittet?
- Hva var bra med den måten du valgte å jobbe på?

Metakognitive elever har et stort repertoar av lese- læringsstrategier på de ulike områdene. De korrigerer sin egen lesing underveis i leseprosessen.

Elever som er "på vei" mot metakognitiv innsikt stiller spørsmål og rekker opp hånden. De sjekker og kontrollerer, men er ikke helt i stand til å reflektere over egne strategiske valg. Disse elevene trenger støtte og hint for å bli satt på sporet.

Elever som ikke har velfungerende reperasjonsstrategier vil fort gi opp. De trenger tett oppfølging, og lærerne vurderer hvilke områder og strategier som elevene trenger å lære.

FORELDRESAMARBEID

(Mye av stoffet under dette avsnittet er hentet fra leseplanen til Greveløkka og Rollsløkken skole Hamar kommune, 2010.)

Skolens ansvar

Skoler har et særlig ansvar for å etablere gode samarbeidsrutiner med alle foreldre inklusive de med minoritetsspråklig bakgrunn.

Skolen skal gjennom samarbeid med hjemmet bidra til at foreldre/foresatte

- vet hva barnet mestrer innenfor lesing
- følger opp barnets leseutvikling gjennom konkrete avtaler med lærer
- vet hvordan lærere i alle fag tilpasser opplæringen på trinnet/for sitt barn
- får god informasjon om skolens arbeid med lesing og vurdering
- uttrykker positive holdninger til skolens arbeid

Lærerne skal gi konkrete tilbakemeldinger på elevenes faglige ståsted til foresatte og råd om hvordan de kan støtte læringsarbeidet og lesing spesielt.

Resultater av nasjonale prøver, kartleggingsprøver og tester tas opp med barn/elever og foresatte.

Tips til hjemmet

Bruk tid med barna deres hver dag!

Vis interesse for barnets lesing, finn bøker på biblioteket sammen, gi barnet bøker som barnet selv kan lese og med innhold som passer for barnets alder og interesser.

Finn lydbøker hvis det er vanskelig for barnet å lese det andre på samme alder leser for å stimulere interessen for bøker.

Lytt eller les bøker sammen med barnet. Snakk sammen om innholdet, hva betyr ordene? Vis glede over å lese selv, anerkjenn barnet når det leser. Les høyt for barnet og snakk om innholdet.

Sett deg ved siden av barnet når det leser

1. Forbered lesingen sammen: Hva er målet med lesingen/leksa? Se på og bla gjennom teksten. Se kun på overskrifter, innledninger til avsnitt og bilder
2. Etter at dere har sett på overskrifter osv., spør om din sønn/datter vet noe om emnet fra før og klarer å tenke seg hva innholdet i teksten handler om
3. Be din sønn eller datter stille seg spørsmål når noe er uklart, forsøke å finne svaret eller ta spørsmålet med tilbake til læreren.
4. Snakk med barnet om hva som stod i teksten etter at de har lest – la dem snakke fritt!

LESING PÅ 1. TRINN

Hovedaktivitetsområde: Utforske tale og skriftspråk

På 1. trinn etablerer elevene grunnlaget for den formelle leseinnlæringen. Barna har ulik språklig kompetanse ved skolestart. De som har god språkkompetanse, har de beste forutsetninger når de skal uttrykke seg muntlig og til å lære å lese og skrive.

Elevene ledes til å oppdage at språket ikke bare har en *innholdsside*, men også en *formside*. Gjennom målrettet *lek* med talespråket oppdager de at ordstrømmen som kommer ut av munnen kan deles opp i mindre biter. Det krever et grundig og systematisk arbeid (jfr. "Fokus på 1. trinn"). Elevene rimer, klapper stavelser, lytter ut lyder og lærer hva en setning og et ord er. De styrker og utvider ordkunnskapen og nye begreper får et innhold.

I løpet av året møter elevene tale- og skriftspråk i så stor grad som mulig. Det betyr at samtaler, dialog, arbeid med begreper, fortellinger, fellesopplevelser, høytlesing og tekstskaping får høy prioritet.

MÅL ETTER 1. TRINN

1. Blir bevisst språkets forside (språklig bevissthet)
2. Oppnår funksjonell bokstavforståelse
3. Styrker lytteforståelsen

AVKODING

Hovedmål 1: Blir bevisst språkets forside (språklig bevissthet)

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Bruker et situasjonsuavhengig språk i lek og kommunikasjon• Lærer og forstår nye ord og begreper for å forstå instruksjon, forklaringer og få sammenheng i opplest tekst og tale• Beskriver hvordan noe ser ut, gjøres eller foregår• Mestrer fonologisk analyse: - "Språktrappa"<ul style="list-style-type: none">- Rim- Setninger og ord- Stavelser- Framlyd- Fonem• Uttaler språklydene (fonemene) i alfabetet• Trekker sammen t.o.m tre lyder til ord (lydsyntese)• Skiller mellom likelydende ord• Leker med sammensatte ord i tale (morfemer)	<ul style="list-style-type: none">• Utforsker språket, lekeskriver, leser sammen med elevene, snakker, leker med ord• Systematisk bevisstgjøring av ord, ØLU – hefte 4 og 5• Utnytter naturlige situasjoner til språk- og begrepsstimulering daglig<ul style="list-style-type: none">○ Begrepskart○ Kategoriserer ord og begreper○ Forklarer ord nøye til medelever• Fokus på 1. trinn - Leker med språkets form, vedlegg 3<ul style="list-style-type: none">○ Språkleker, av Jørgen Frost daglig○ Følger progresjonen i språktrappa, vedlegg 4○ Språkverksted i klassen○ "Språkverkstedet" – Heidi Tingleff○ Lekeskriver○ Sikrer at elevene forstår sammenheng mellom tale- og skriftspråk○ Bruker alle sanser i innlæringen• Pedagogiske spill og forlagenes nettsider

AVKODING

Hovedmål 2: Oppnår funksjonell bokstavforståelse

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Oppdager hva bokstavene kan brukes til• Kan bokstavenes form, lyd og navn• Lærer å skrive bokstavene• Skriver enkle lydrette ord• Kjenner leseretningen • Leser ord ved hjelp av bokstavenes lyder på et enkelt nivå og forstår hva de betyr	<ul style="list-style-type: none">• Analyserer lyder i talte ord og kobler bokstaver på lydene• Bokstavprogram – Systematisk jobbing med bokstavinnlæringen – tilpasset elevens nærmeste utviklingszone• Skriver med bokstaver• Leker med bokstaver og lager ord med bokstavkort, lytter, sier og skriver, lydstaving, ØLU-hefte 2 s. 13• Lyd-bokstavediktat• Samtaler om ordets mening• Skriver enkle lydrette ord og tekster (egne/ felles)• Skrivning med ”sekretær”• Skriver på PC, (jfr. Trageton og kommunens dataplan)• Sanger, rim og regler på norsk/ engelsk• Undervisningsmetoder ved systematisk leseopplæring skal være tilpasset elevens utviklingsnivå i lesing<ul style="list-style-type: none">○ analyserer bokstavene i ordet- koder bokstavene om til lyder○ trekker sammen lydene til ord (syntese)○ korlesing○ egenlesing○ høytlesing• Bruker pekefinger ved lesing

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Styrker lytteforståelsen

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Lærer nye ord og begreper for å forstå en opplest tekst og samtaler om innholdet før, under og etter opplesningen• Oppdager hensikten med lesing og skriving• Oppdager tekststrukturelle virkemidler – illustrasjoner og bilder• Oppdager språklige virkemidler som enkle bildeuttrykk, snakkebobler• Forstår hvordan tekst og bilder kan virke sammen og hver for seg• Blir kjent med ulike sjangere som eventyr, rim, regler, fakta, gåter og vitser• Forstår noen symboler, tegn og tolker enkle diagrammer• Uttrykker formålet med lesingen• Aktiverer forkunnskaper• Oppklarer under lesing• Oppsummerer opplest tekst• Oppnår leseinteresse	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider systematisk med begrepsinnlæring i alle fag<ul style="list-style-type: none">○ Leker med ord, uttaler ord, forklarer/demonstrerer ord, assosierer, bruker ordene○ Begrepskartet, ØLU hefte 4• Høytlesing og samtale om tekststrukturelle og språklige virkemidler• Samtaler, reflekterer over bilder i bøker og andre medier (læresamtale)• Daglig høytlesing av ulike sjangrer og samtaler om innholdet• Oppklarer ord før lesing• Lager/tegner begrepskart og tankekart sammen, ØLU hefte 3• Aktiverer forkunnskaper – modellering, ØLU hefte 3• Spør og forklarer hva ordene i teksten (høytlesing) betyr, reflekterer sammen over innholdet• Muntlig framstilling , "fortellrstol"• Tegner, snakker sammen• Skrivning med "sekretær"• Lager/ leser regnefortellinger• Rikelig tilgang på bøker med ulik vanskegrad i klasserommet og jevnlig besøk på biblioteket.• Oppmuntrer til egenlesing, lese for andre

Vurderingsformer og kartlegging

1.trinn			
Underveisvurdering	Kartlegging Nivå 1		Kartlegging Nivå 2
	Obligatorisk	Frivillig	
<ul style="list-style-type: none"> • "God leseutvikling" <ul style="list-style-type: none"> ○ Fonologisk bevissthet trinn 5 - 7 ○ Ordavkoding trinn 4 – 6 ○ Leseforståelse trinn 1 - 2 • Observasjon • Elevsamtaler 	<ul style="list-style-type: none"> • Kartlegging av leseferdighet fra Udir Alle teller 	<ul style="list-style-type: none"> • Ringeriksmaterialet / IL-Basis • Språk 6-16 • KTI (høst) • OL64 	<ul style="list-style-type: none"> • Språk og bokstav IL-Basis

Se også

- ØLU hefte1, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" med "Utdrag fra kartleggingsmaterieII" fra samme samling.
- ØLU hefte 3 fra ledersamling 08.09.04.10, "Elevvurderinger".

Tiltak for elever som scorer på/ under kritisk grense:

- Pedagogisk styrking for elever som ikke mestrer kravet til språklig bevissthet.
- Daglig lesing av tekster som sikrer struktur og systematikk i avkoding, ut fra eget ståsted.
- ØLU hefte 2, "Å ha kontroll over egen lesing".
- Idé – heftet 1. trinn (Udir.)

LESING PÅ 2. TRINN

Hovedaktivitetsområde: Tale – og skriftspråk utvides med å skrive og lese enkle tekster

Noen elever kan allerede lese og skrive, mens andre fremdeles er fonologisk usikre. Det betyr individuelle tilpasninger med målrettet arbeid i barnets nærmeste utviklingszone. Denne tilpasningen er avgjørende for at den enkelte skal oppleve mestring, utvikle selvtillit og få motivasjon for å videreutvikle leseferdighetene.

På dette trinnet lærer elevene å koble rett lyd til rett bokstav. De lærer å dra lydene sammen til ord, ordene til setninger og setningene til fortellinger.

Elevene styrker og videreutvikler fortellerevnen. Samspill og kommunikasjon gjennomsyrrer skolehverdagen, og alle naturlige situasjoner brukes til samtaler, begrepsforklaringer, skriving og lesing på den enkeltes nivå. Lesing blir i stadig større grad en naturlig del av alle timer uansett fag.

På 2. årstrinn bruker elevene enkle strategier for leseforståelse. Det innebærer at eleven kjenner og bruker arbeidsmåter som gjør dem i stand til å lese enkle tekster med sammenheng og forståelse. Det handler bl.a. om å lese målrettet for å forstå.

Det forutsettes at målene for 1. årstrinn er oppnådd før man begynner arbeidet med lesingen på 2. trinn.

MÅL ETTER 2. TRINN

1. Videreutvikler språklig bevissthet og etablerer fonologisk avkoding
2. Lytter/leser, forstår og reflekterer over tekster og bilder i skjønn- og faglitteratur
3. Lærer strategier for å styrke lytte-/ leseforståelsen

AVKODING

Hovedmål 1: Videreutvikler språklig bevissthet og etablerer fonologisk avkoding

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Forteller i et situasjonsuavhengig språk• Deler hørte lydrette ord i lyder, stavelser og morfemer – (lytte)• Bytter ut lyder i ord de hører• Etablerer bokstavkunnskap: gjenkjenner, skriver og benevner alle bokstavene<ul style="list-style-type: none">○ Gjenkjenner vokaler, konsonanter og diftonger○ Avkoder enkle konsonantforbindelser• Danner ord med alle bokstavene• Skriver enkle lydrette ord• Skriver korte setninger og varierer oppbyggingen• Skriver små fortellinger• Deler opp ord i stavelser ved å prikke vokaler og sette delestreker (tre stavelser)• Leser enkle to - og trestavelsesord ved å peke på vokalene• Utforsker og gjenkjenner småord som ikke skrives lydrett som "jeg", "og", "meg", "det", "de"• Automatiserer selve lyderingsteknikken• Leser enkle setninger med flyt, sikkerhet og forståelse (90% automatisert ordgjenkjenning)• Leser enkle tekster• Skriver seg til lesing for hånd og på PC	<ul style="list-style-type: none">• Språkleker, Jørgen Frost – repeterer fra 1. trinn• "Språkverkstedet" – Heidi Tingleff• Visuell og taktil støtte - klosser, ruter, farger• Jobber systematisk med oppgaver for å fremme fonologisk ordavkoding: Lytter ut lydene i uttalte ord og non - ord, kobler bokstav - lyd/ lyd - bokstav. Lager ord med bokstavkort, lydstavning, brikkestaving, deler ord i stavelser, sammensatte ord, ordkjeder med lydrette ord, silhuetter, ordfamilier etc., ØLU hefte 2• Fri skriving, visuelle former → gradvis mer fonemorientert (lyd-bokstavsamsvar) produksjon av ord• Bokstavedikt, diktat med ukens ord• Non-orddiktat• Bruker alle sanser i innlæringen• Bruker pekefinger ved lesing• Daglig egenlesing (tilpassede tekster), daglig høytlesing av en voksen, veiledet lesing, repetert lesing, korlesing, fadderlesing, framføre egenproduserte tekster og tegninger, eleven leser høyt for en voksen/medelever• Daglig leselekse innen mestringssonen• Sanger, rim og regler på norsk og engelsk• Bibliotek – jevnlig besøk• Rikelig tilgang på bøker i klasserommet• Tilgang på PC og pedagogisk programvare• Bruker datamaskinen for trening av ferdigheter og for produksjon av små fortellinger (Trageton)• Pedagogiske spill og forlagenes nettsider tilpasset aldersgruppen

FORSTÅELSE

Hovedmål 2: Lytter/leser, forstår og reflekterer over tekster og bilder i skjønn- og faglitteratur

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Utvikler grunnleggende og dypere forståelse for ord og begreper i alle fag	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider systematisk med begrepsinnlæring, ØLU-hefte 4 og 5• Gir elevene mange og varierte erfaringer med ord• Gir elevene mulighet for å bruke ordene• Legger til rette for å utforske ordene<ul style="list-style-type: none">○ Snakker om (undres) hva orddelene, for eksempel endelser gjør med ordets mening (morfologi)○ Reflekterer sammen over ord i felleslesing• Beskriver for andre elever hvordan noe er, ser ut, gjøres eller foregår• Lager/tegner begrepskart felles• Kategoriseringsoppgaver: arbeider temabasert, eks. matvarer, assosierer ord
<ul style="list-style-type: none">• Leser enkle hele tekster med forståelse (90% av automatisert ordgjenkjenning)• Lærer om tekststrukturelle virkemidler (illustrasjoner, bilder og overskrifter)• Lærer språklige virkemidler (enkle bildeuttrykk, snakkebobler)• Lærer ulike sjangere (eventyr, rim, regler, dikt, gåter, vitser, fakta og fiksjon)• Leser og tolker enkle tabeller, diagrammer, statistikker, bruksanvisninger	<ul style="list-style-type: none">• Tilpassede tekster• Legger til rette for samtaler og undring ift oppleste tekster• Setter av fast tid til høytlesing – daglig• Knyttneveprøven• Har tilgang til et utvalg bøker av ulike sjangere og ulike vanskegrad

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Lærer strategier for å styrke lytte/leseforståelsen

DELMÅL	METODE
<p>Strategier</p> <p>Før lesing</p> <p>Forbereder tekstforståelse</p> <ul style="list-style-type: none">• Vurderer hensikt og mål for lesingen• Henter fram bakgrunnskunnskaper og avklarer begreper/ ord i teksten	<ul style="list-style-type: none">• Modellerer og bruker læringsstrategier i alle fag - før, under og etter lesing - i felleslesing, vedlegg 6 - En strategi under utvikling• Førlesningssamtaler - avklarer forventninger - med vekt på spørsmål som: Hva kan dette handle om?• Avklarer mål for lesingen• Hjelper elevene til å "finne fram" egen bakgrunnskunnskap og erfaring som kan utnyttes under lesing
<p>Under lesing</p> <p>Bearbeider tekst</p> <ul style="list-style-type: none">• Lager enkle spørsmål til teksten og svarer på spørsmål• Sammenligner det som står i teksten med egne bakgrunnskunnskaper• Spør hva ukjente ord betyr (oppklarer)• Forutsier det som kommer til å skje• Reflekterer over innholdet	<ul style="list-style-type: none">• Hjelper elevene til å assosiere rundt tekst og tema, lar dem tegne, "skrive"/tegne stikkord og eller vise tankene sine på andre måter• Læresamtale• Tankekart/ tegnekart• Strukturert tankekart
<p>Etter lesing</p> <ul style="list-style-type: none">• Oppsummerer innholdet• Finner svar på spørsmål til teksten• Gjenforteller• Reflekterer over innholdet• Forteller om egne opplevelser	<ul style="list-style-type: none">• Læresamtale• Stasjonsarbeid• Skriver lister, brev, beskjeder osv.• Skriver egenproduserte tekster om innholdet• Lager/ leser regnefortellinger

Vurderingsformer og kartlegging

2.trinn		
Underveisvurdering	Kartlegging	
<ul style="list-style-type: none">• God leseutvikling<ul style="list-style-type: none">○ Fonologisk bevissthet trinn 7 - 10○ Ordavkoding trinn 8 - 9○ Leseforståelse trinn 2 - 5• Observasjon• Elevsamtaler• LUS trinn 10	Obligatorisk	Frivillig
	<ul style="list-style-type: none">• Kartlegging av leseferdighet fra Udir• Kartlegging av tallforståelse og regning fra Udir.• Alle teller	<ul style="list-style-type: none">• Språk 6-16• Carlsten• Mini SL 1 (høst)• OL64 (høst)

Se også

- ØLU hefte 1, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" med "Utdrag fra kartleggingsmateriell" fra samme samling.
- ØLU hefte 3 fra ledersamling 08.-09.04.10, "Elevvurderinger"

Tiltak for elever som scorer på/ under kritisk grense:

- Pedagogisk styrking for elever som ikke mestrer avkodingen.
- ØLU hefte 2 og 3, "Å ha kontroll over egen lesing" og "Når lesing er vanskelig"
- ØLU hefte 4, "Å forstå språk og lære nye ord og begreper"
- Idé – heftet 2. og 3. trinn (Udir.)

LESING PÅ 3. TRINN

Hovedaktivitetsområde: Å lese nøye for å bli en sikker leser

Elevene er nå ferdige med den grunnleggende begynneropplæringen og klar til å nytte disse kunnskapene i eget tempo. Elevene oppnår sikker avkoding og leser ordene nøye og presist. Det forutsettes at elevene mestrer og automatiserer alle bokstav – lydforbindelsene samt stavelsesdeling. For å lette og styrke leseprosessen lærer elevene flere måter å dele opp ord på, og flere og flere ord blir fortløpende automatisert.

Elevene blir stadig bedre lesere, og de elevene som henger etter med hensyn til grunnopplæringen fanges opp og får ekstra støtte og hjelp.

Etter hvert stilles det krav ikke bare til sikker, men også til rask ordavkoding. Normalleseren har lært seg flere strategier for å komme seg igjennom nye, ukjente og vanskelige ord og har stort sett kontroll på lesingen. Krav til leseforståelsen øker, og arbeidet med strategier for leseforståelse intensiveres. Nivåforskjellene blir tydeligere, og det er sterkt fokus på tilpasset opplæring – lesekurs for enkelte elever.

Det forutsettes at målene for 2.årstrinn er oppnådd før man begynner arbeidet med lesingen på 3. trinn.

MÅL ETTER 3. TRINN

Lærer å lese nøye for å bli en sikker leser

1. Leser med flyt, sammenheng og forståelse
2. Leser for å forstå, oppleve og tilegne seg kunnskap
3. Blir en aktiv leser/ bevisst sin egen læring gjennom bruk av strategier for forståelse

AVKODING

Hovedmål 1: Leser med flyt, sammenheng og forståelse

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Oppnår fullstendig kontrollert fonologisk avkoding (lyderingsteknikken), ØLU hefte 2 s. 5<ul style="list-style-type: none">○ utvider fonem – grafemkunnskapen○ leser stavelser• Utvider ordkunnskap og ortografiske strategier<ul style="list-style-type: none">○ morfemer i ord○ ikke-lydrette ord• Utvikler grammatikkunnskap og setningskunnskap<ul style="list-style-type: none">○ verb, substantiv og adjektiv○ ordstilling, tegnsetting• Automatiserer innlærte ferdigheter• Øker lesetempo uten at det går ut over sikkerhet og forståelse• Utvider ord – og begrepsforråd i alle fag• Leser tilpassede tekster flytende (90% av automatisert ordgjenkjenning)	<ul style="list-style-type: none">• Fortsetter å arbeide med språklig bevissthet• Fortsetter arbeidet med vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser (komplekse (skr), sammensatte(skj) og irregulære bokstavkombinasjoner (gi))• Helhetslesing – helhet, detaljarbeid, helhet, ØLU hefte 2 og 3• Lærer regler for å dele ord i stavelser• Arbeider med morfemer: grunnstammen i ord, sammensatte ord, forstavelser, endelser og bøyingsformer, ordets opprinnelse (god-godt, seks-seksten).• Ordkjeder, ord i ord, spill• Lager ordfamilier• Arbeider med ikke-lydrette ord• Arbeider med rettskrivingsregler• Læringsstøttende programvare på PC• Friskriving• Arbeider med lesing og skriving samtidig• Knyttneveprøven, vedlegg 3• Arbeider systematisk med ordets betydning samtidig med det øvrige ordarbeidet• Ordkort (ord fra fagtekst)• Veiledet lesing, repetert lesing, korlesing, parlesing, høytlesing, egenlesing (stille/høyt på nivå), lesekvarten/ bokuke• Leselogg og dialog lærer- elev om lesemengde og elevens opplevelse av leseferdighet• Intensive lesekurs for elever som strever

FORSTÅELSE

Hovedmål 2: Leser for å forstå, oppleve og tilegne seg kunnskap

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Vurderer hensikt og mål for lesingen• Lærer at ulike tekster må leses på ulike måter (opplevelse, faglig læring, instruksjon) • Lærer flere sjangere (eventyr, fortelling, rim, dikt, gåter, vitser, fakta, lister brev, enkle intervju og bokanmeldelse, avis)• Forstår tekststrukturelle virkemidler som innholdsfortegnelse, illustrasjoner, bilder, tekstbokser, ord i kursiv, forklaringer i margin, avsnitt, over – og undeoverskrifter• Innhenter fakta fra ulike tekster• Leser og tolke enkle tabeller, diagrammer, statistikker og bruksanvisninger • Tolker og vurderer innholdet i ulike tekster• Gjengir en tekst• Definerer begreper i fagtekstene• Kjenner til noen språklige virkemidler som gjentakelse, språklige bilder, humor	<ul style="list-style-type: none">• Høytlesing: introduserer, modellerer, tenker høyt, forklarer hva du gjør, fører dialog om, teksten, innholdet, tolkninger og mulige strategier• Tankekart• Strukturert tankekart• Felles lesing av tekster i ulike sjangere, og med de ulike språklige og tekststrukturelle virkemidlene – modellerer• Evaluerer lesingen sammen med elevene• Selvstendig lesing og tekstarbeid: bruker ferdighetene, strategiene og arbeidsmetodene de har lært• Veileder elevene, vedlegg 6 - En strategi under utvikling• Skriver egne bøker, fellesbøker, fortellinger (begynnelse, handling, avslutning), enkle bokanmeldelser• Bruker datamaskinen for produksjon av tekster• Tekstframføring: Drama, sang, mime, rim og regler på ulike språk• FoSS (I hodet og boka spørsmål)• Rikelig tilgang på bøker med ulik vanskegrad og ulike temaer i klasserommet• Jevnlig besøk på biblioteket • Forklarer ord fra læreboka til medelever, ØLU hefte 4, "5 steps in learning words" fra art. Words are wonderful", 2005• Bruker nyinnlærte ord i eget arbeid• Bruker matematikkspråket, forklarer for andre

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Blir en aktiv leser/ bevisst sin egen læring gjennom bruk av strategier for forståelse

DELMÅL

METODE

Strategier:

Før lesing

Forbereder tekstforståelse

- Har forventninger til lesingen
- Tenker gjennom leseformål
- Henter fram forkunnskaper
- Arbeider med ord og begreper
- Stiller spørsmål til teksten

Under lesing

Bearbeider teksten

- Bruker egne forkunnskaper og tenker fremover i teksten
- Stiller spørsmål til teksten
- Oppklarer uklarheter
- Utdyper, "lever seg inni"
- Trekker slutninger, søker etter sammenhenger, oppsummerer hovedmomenter
- Justerer egen forståelse

Etter lesing

- Gjenforteller teksten til en annen person
- Snakker om innholdet og vurderer det som er lest
- Begrunner egne synspunkter

- Leser fagtekster sammen, bruker lese-og læringsstrategiene, modellerer
- Drøfter med elevene hva som er lurt å gjøre *før; under og etter lesing* av en tekst.
- Gjennomgår formål med lesingen før lesingen
- Arbeider med vanskelige ord som kommer i teksten, ØLU hefte 4
- Bruker elevens erfaringer og forkunnskaper
- Jobber grundig og systematisk med tekster over tid i alle fag (høytlesing, felleslesing, veiledet lesing, selvstendig lesing), ØLU hefte 7
- Bruker spørsmål og skaper dialog
- Stiller faktaspørsmål, fortolkende spørsmål, og strategispørsmål som får elevene til å tenke gjennom innholdet og hvordan de leser (FOSS)
- Leser om igjen, lærer ord, sjekker
- Retter oppmerksomheten mot vesentlige deler av teksten i hh til formål
- Introduserer og bruker ulike skjemaer og organiseringsmåter: FOSS, begrepskart (innlæring av nye ord), strukturert tankekart (forteller eller skriver en fortelling), rekkefølgekart (når de skal gjenfortelle en fortelling)
- Veileder eleven mot selvstendig lesing og tekstarbeid der det faller naturlig i det daglig arbeidet, vedlegg 6 – En strategi under utvikling

Vurderingsformer og kartlegging

3. trinn		
Underveisvurdering	Kartlegging	
	Obligatorisk	Frivillig
<ul style="list-style-type: none">• God leseutvikling<ul style="list-style-type: none">○ Fonologisk bevissthet trinn 10○ Ordavkoding trinn 12○ Leseforståelse trinn 10 – 11○ Leseflyt trinn 6○ Leseinteresse trinn 7• Observasjon• Leselogg• Elevsamtaler• LUS trinn 13	<ul style="list-style-type: none">• Kartlegging av leseferdighet fra Udir• Kartlegging av tallforståelse og regning fra Udir.• Alle teller• Lesing på engelsk	<ul style="list-style-type: none">• Carlsten• STAS• M2 og M3• Ordkjedetesten

Se også

- ØLU hefte 1, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" med "Utdrag fra kartleggingsmaterieill" fra samme samling.
- ØLU hefte 3 fra ledersamling 08.-09.04.10, "Elevvurderinger"

Tiltak for elever som scorer på/ under kritisk grense:

- ØLU hefte 2 og 3, "Å ha kontroll over egen lesing" og "Når lesing er vanskelig"
- ØLU hefte 4, "Å forstå språk og lære nye ord og begreper"
- Idé – heftet 2. og 3. trinn (Udir)
- Tilpasset opplæring - lesekurs – når man oppdager at et barn ikke mestrer avkoding/leseflyt og forståelse. **Ikke vente og se!**

LESING PÅ 4. TRINN

Hovedaktivitetsområde: Å lese for å lære og oppleve

Elevene er nå ferdige med den grunnleggende begynneropplæringen og klar til å benytte disse kunnskapene i eget tempo. Elevene oppnår sikker avkoding og leser ordene nøye og presist. Det forutsettes at elevene mestrer og automatiserer alle bokstaver – lydforbindelsene samt stavelsesdeling. For å lette og styrke leseprosessen lærer elevene flere måter å dele opp ord på, og flere og flere ord blir fortløpende automatisert.

Elevene blir stadig bedre lesere, og de elevene som henger etter med hensyn til grunnopplæringen fanges opp og får ekstra støtte og hjelp.

Etter hvert stilles det krav ikke bare til sikker, men også til rask ordavkoding. Normalleseren har lært seg flere strategier for å komme seg igjennom nye, ukjente og vanskelige ord og har stort sett kontroll på lesingen.

Krav til leseforståelsen øker, og arbeidet med strategier for leseforståelse intensiveres. Etter 4. årstrinn bruker elevene strategiene og tekstkunnskap målrettet for å lære.

Nivåforskjellene blir tydeligere, og det er sterkt fokus på tilpasset opplæring – lesekurs for enkelte elever.

Det forutsettes at målene for 3. årstrinn er oppnådd før man begynner arbeidet med lesingen på 4. trinn.

MÅL ETTER 4. TRINN

Lærer å lese for å lære

1. Leser med flyt, sammenheng og forståelse
2. Leser for å forstå, oppleve og tilegne seg kunnskap
3. Blir en aktiv leser/ bevisst sin egen læring gjennom bruk av strategier for forståelse

AVKODING

Hovedmål 1: Leser med flyt, sammenheng og forståelse

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Oppnår fullstendig og kontrollert fonologisk avkoding (lyderingsteknikken), ØLU hefte 2 s.5 og ØLU 2 hefte 2<ul style="list-style-type: none">○ Utvider fonem-grafemkunnskapen○ Stavelseslesing• Utvider ordkunnskap og ortografiske strategier<ul style="list-style-type: none">○ morfemer i ord○ ikke-lydrette ord• Utvikler grammatikkunnskap og setningskunnskap<ul style="list-style-type: none">○ Verb, substantiv og adjektiv – bøyning og tider○ Ordstilling, tegnsetting• Automatiserer innlærte ferdigheter og stadig flere ord• Øker lesetempo uten at det går ut over sikkerhet og forståelse• Utvider ord – og begrepsforråd i alle fag• Leser tilpassede tekster flytende (90% av automatisert ordgjenkjenning)	<ul style="list-style-type: none">• Språklig bevissthet• Fortsetter arbeidet med vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser (komplekse (skr), sammensatte (skj) og irregulære bokstavkombinasjoner (gi)• Lærer regler for å dele ord i stavelser• Morfemer: grunnstammen i ord, sammensatte ord, forstavelser, endelser og bøyingsformer, ordets opprinnelse (god-godt).• Ordkjeder, ord i ord, spill• Lager ordfamilier• Funksjonell grammatikkopplæring, ØLU hefte 2, s. 42• Læringsstøttende programvare på PC• Rettskrivingsregler• Helhetslesing – helhet, detaljarbeid, helhet, ØLU hefte 3• Friskriving• Kopler ordets betydning til det øvrige ordarbeidet• Ordkort (ord fra fagtekst)• Arbeider med lesing og skrivning samtidig• Knyttneveprøven, vedlegg 3• Leser mye på nivå – høyt og stillelesing• Leselogg og dialog lærer- elev om lesemengde og elevens opplevelse av leseferdighet (læresamtale)• Repetert lesing, korlesing, parlesing, høytlesing, egenlesing (stille/høyt på nivå), veiledet lesing, lesekvarten/ bokuke• Lesekurs for elever som strever• Digitale verktøy

FORSTÅELSE

Hovedmål 2: Leser for å forstå, oppleve og tilegne seg kunnskap

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Vurderer hensikt og mål for lesingen• Lærer at ulike tekster må leses på ulike måter (opplevelse, læring, instruksjon)• Lærer flere sjangere (eventyr, fortelling, rim, dikt, gåter, vitser, fakta, lister, brev, intervju og bokanmeldelse)• Forstår tekststrukturelle virkemidler som innholdsfortegnelse, illustrasjoner, bilder, tekstbokser, ord i kursiv, forklaringer i margin, avsnitt, over - og underoverskrifter• Kjenner til noen språklige virkemidler som gjentakelse, språklige bilder, humor• Definerer begreper i fagtekstene• Innhenter fakta fra ulike tekster • Tolker, vurderer og reflekterer over innholdet i ulike tekster • Gjengir en tekst • Leser og tolker enkle tabeller, diagrammer, statistikker og bruksanvisninger (ikke kontinuerlige tekster) • Blir kjent med ulike tekster gjennom digitale verktøy	<ul style="list-style-type: none">• Felles høytlesing av tekster i ulike sjangere, og med de ulike språklige og tekststrukturelle virkemidlene – modellering: introduserer, tenker høyt, forklarer, fører dialog om teksten, innholdet, tolkninger og mulige strategier• Evaluerer lesingen sammen med elevene• Selvstendig lesing og tekstarbeid (tilpasset tekst): elevene bruker ferdighetene, strategiene og arbeidsmetodene de har lært• Veileder elevene, vedlegg 6• Læresamtale – dialog – drøfting lærer - elev, elev – elev • Forklarer ord fra teksten til medelever, ØLU hefte 4, "5 steps in learning words" fra art. Words are wonderful", 2005• Bruker nyinnlærte ord i eget arbeid• Stiller spørsmål om noe som ikke står direkte i teksten• Skriver egne bøker, fellesbøker, fortellinger (begynnelse, handling, avslutning), enkle bokanmeldelser, leselogg og faktahefter• Tekstframføring:<ul style="list-style-type: none">○ Drama, sang, mime,○ Rim og regler på ulike språk• Bruker strategier for leseforståelse – se hovedmål 3• Rikelig tilgang på bøker i klasserommet• Jevnlig besøk på biblioteket• Leser sammensatte tekster på data• Produserer tekster selv på data, lagrer og gjenhenter• Lærer hvordan man søker informasjon på nettet, modellering, dialog

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Blir en aktiv leser/ bevisst sin egen læring gjennom bruk av strategier for forståelse

DELMÅL	METODE
<p>Strategier:</p> <p>Før lesing Forbereder tekstforståelse</p> <ul style="list-style-type: none">• Har forventninger til lesingen• Tenker gjennom leseformål• Henter fram bakgrunnskunnskaper• Arbeider med ord og begreper• Stiller spørsmål til teksten <p>Under lesing Bearbeider teksten</p> <ul style="list-style-type: none">• Bruker egne forkunnskaper og tenker fremover i teksten• Stiller spørsmål til teksten• Overvåker og justerer egen forståelse• Spør når en ikke forstår <p>Etter lesing</p> <ul style="list-style-type: none">• Lager egne spørsmål til teksten• Gjenforteller teksten til en annen person• Lager sammendrag• Snakker om innholdet og vurderer det som er lest <p>Begrunner egne synspunkter</p>	<ul style="list-style-type: none">• Gjennomgår formål med lesingen før lesingen• Drøfter med elevene hva som er lurt å gjøre <i>før; under og etter</i> lesing.• Avklarer nye og vanskelige ord som kommer i teksten• Aktiverer forkunnskaper• Stopper opp av og til under lesing og tenker høyt, bruker strategiene elevene skal lære - leser om igjen, lærer ord, sjekker• Retter oppmerksomheten mot vesentlige deler av teksten i hh til formål• Oppklarer uklårheter, utdyper, "lever seg inni", trekker slutninger, søker etter sammenhenger, oppsummerer hovedmomenter• Stiller faktaspørsmål, fortolkende spørsmål, og strategispørsmål som får elevene til å tenke gjennom hvordan de leser (FOSS).• Innøver strategiene i fellesskap gjennom aktiv modellering og bruker læringsstrategier i arbeidet med fagtekster i alle fag• Diskuterer innholdet• Evaluerer innholdet – fokuserer på opplevelsen, snakker om strategiene• Skriver leselogg• Bruker ulike skjemaer for å organisere kunnskapen som For eksempel: FOSS, begrepskart (innlæring av nye ord), strukturert tankekart (fortelle eller skrive en fortelling), rekkefølgekart (når de skal gjenfortelle en fortelling), VØL, kolonnennotat, vedlegg 5• <i>Direkte forståelsesundervisning:</i> Høytlesing, Felles lesing av tekster i alle fag, Veiledet lesing, ØLU hefte 7• Veileder elevene når de jobber selvstendig med tekstarbeid i det daglige arbeidet, vedlegg 6 – En strategi under utvikling

Vurderingsformer og kartlegging

4. trinn		
Underveisvurdering	Kartlegging	
	Obligatorisk	Frivillig
<ul style="list-style-type: none">• God leseutvikling<ul style="list-style-type: none">○ Fonologisk bevissthet trinn 11○ Ordavkoding trinn 13○ Leseforståelse trinn 16 - 17○ Leseflyt trinn 7 - 8○ Leseinteresse trinn 11 - 12• Observasjon• Elevsamtaler• Egenvurdering• LUS trinn 13	<ul style="list-style-type: none">• Setningsleseprøve S40• Ordkjedetesten• Alle teller	<ul style="list-style-type: none">• Carlsten• STAS• M3 og M4

Se også

- ØLU hefte 1, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" med "Utdrag fra kartleggingsmaterieil" fra samme samling.
- ØLU hefte 3 fra ledersamling 08.-09.04.10, "Elevvurderinger"

Tiltak for elever som scorer på/ under kritisk grense:

- ØLU hefte 2 og 3, "Å ha kontroll over egen lesing" og "Når lesing er vanskelig"
- ØLU hefte 4, "Å forstå språk og lære nye ord og begreper"
- ØLU hefte 1 og 2 fra ledersamlingen 08.-09.04.10
- Idé – heftet 2. og 3. trinn (Udir.)
- Tilpasset opplæring - lesekurs – når man oppdager at et barn ikke mestrer avkoding/leseflyt og forståelse. **Ikke vente og se.**

LESING PÅ 5. TRINN

Hovedaktivitetsområde: Å lese for å lære i alle fag

”I den andre leseopplæringen” handler det primært om å lese for å lære - i alle fag. Lesing brukes mer enn før som verktøy for å tilegne seg kunnskap og informasjon.

Målet er at elevene velger hensiktsmessige lesestrategier i møtet med ulike tekster og ut i fra formålet med lesingen. Undervisningen fokuserer på lesing av fagtekster og lesestrategier. Bruk av lesestrategier forutsetter bakgrunnskunnskap og lesemotivasjon. Arbeid med lesestrategier, aktivering av elevenes bakgrunnskunnskaper og stimulering av lesemotivasjon får derfor stor oppmerksomhet i undervisningen.

Det forutsettes at målene for 4. årstrinn er oppnådd før man begynner arbeidet med lesingen på 5. trinn.

MÅL ETTER 5. TRINN

1. Mestrer flytende og automatisert lesing
2. Leser for å innhente informasjon og tilegne seg kunnskap
3. Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen

AVKODING

Hovedmål 1: Mestrer flytende og automatisert lesing

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Bruker fonologiske strategier for å lese nye ord eller korrigere egen lesing• Videreutvikler ortografiske strategier• Mestrer staving av lydrette og ikke-lydrette ord• Mestrer tegnsetting: punktum, spørretegn og utropstegn• Har et variert ordforråd og bruker ulike setningskonstruksjoner• Leser med god flyt• Velger passende lesestoff/bok ut fra egne leseferdigheter (90% automatisert ordgjenkjenning)	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider med språklige detaljer: vokaler, diftonger, sammensatte grafemer, stavelser, ord i ord, grunnstammen i ord, endelser, bøyninger og sammensatte ord, ØLU hefte 2• Funksjonell grammatikkopplæring, ØLU hefte 2. s. 42• Arbeidsark for ikke-lydrette ord, ØLU hefte 2 s. 28• Diktat (eksempel hentediklat), ØLU hefte 2• Ordkjeder• Bruker tekster tilpasset elevens nivå:<ul style="list-style-type: none">○ Knyttneveprøven, vedlegg 3○ Tekstsjekk, vedlegg 4• Leser mye på nivå• Høytlesing, felles lesing, veiledet lesing, repetert lesing, korlesing selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7• Lesestimulerende tiltak<ul style="list-style-type: none">○ mengdelesing – har tilgang til et variert utvalg av bøker○ lesekvarten/stillelesing○ bokuke○ leseprosjekt○ forfatterbesøk○ klassebibliotek○ bokpresentasjon av lærer og elever○ skriver leselogg○ bokanmeldelse○ biblioteket○ fadderlesing○ stimulerer til leselyst, ØLU hefte 5 og generell del• Intensive lesekurs for de som trenger det

FORSTÅELSE

Hovedmål 2: Leser for å innhente informasjon og tilegne seg kunnskap

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Forstår ord og begreper som er brukt i skjønnlitterære tekster og faglitteratur• Forstår setningsstrukturer og danner setninger• Har overblikk over ulike sjangere og tekstens struktur• Finner fakta (informasjon) fra ulike typer tekster og kilder<ul style="list-style-type: none">○ skumleser, søkeleser eller leser grundig○ organiserer og bruker informasjonen fra teksten, ØLU hefte 6, s. 4• Forstår og tolker tekster<ul style="list-style-type: none">○ bruker egen erfaring og bakgrunnskunnskap (om språk, innhold, struktur og virkemidler)○ forstår både det eksplisitte innholdet, og det som ligger "mellom linjene"○ analyserer, trekker slutninger og tenker framover○ forstår hvordan teksten logisk henger sammen○ forklarer innholdet på en selvstendig måte○ tolker former, tegn og symboler i alle fag• Vurderer og tenker kritisk om teksten (reflekterer)<ul style="list-style-type: none">○ formulerer egne meninger om det som står i teksten○ vurderer forfatterens mening og budskap○ vurderer tekstens form (f.eks sjangertrekk, virkemidler)• Sammenligner teksten med en annen lignende tekst eller kilde	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider grundig med ord og begreper i tekster, ØLU hefte 4• Arbeider med funksjonell grammatikk på ord- og setningsnivå, ØLU hefte 2, fra s.42<ul style="list-style-type: none">○ forklarer setningenes mening for hverandre○ setningspuslespill○ arbeider med tekstbånd• Studerer tekster i ulike sjangere innen skjønn- og faglitteratur: kontinuerlige, ikke-kontinuerlige og multiple (sammensatte) tekster, ØLU hefte 8• Lærer om tekststrukturelle virkemidler: litterære og språklige (eks. metaforer, spørsmål), strukturelle (eks. over og underoverskrifter, avsnitt, tekstbokser) og pedagogiske (eks. kursiv, uthevinger, bilder), ØLU hefte 8, s. 3• Felles høytlesing av tekster, ØLU hefte 7 fra s. 11 - modellering: introduserer, tenker høyt, forklarer, fører dialog om teksten og innholdet• Aktiverer forkunnskaper, ØLU hefte 6, s.10, Anmarkrud & Refsahl, 2010, s. 40- 54• Stiller faktaspørsmål• Stiller spørsmål som stiller krav til elevenes egne tolkninger, vurderingsspørsmål, ØLU hefte 6• Selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7, s.18 – 19• Leseskjema, ØLU hefte 6 s. 12• Tekstarbeid i grupper, ØLU hefte 7, s. 21 - 24<ul style="list-style-type: none">○ dialoglogg og responslogg○ lager spørsmål til hverandre fra tekster○ Foss: tekstspørsmål og tankespørsmål○ rollekort• Bruker læringsstrategier i alle fag (se hovedmål 3)• Etterspør elevenes strategier (hvordan de leser)• Rollespill og drama, opplesing, intervju og presentasjoner• Bruker oppslagsverk og ordbøker• Digitale verktøy• Bruker bibliotek og internett (se bl.a. "Bok i bruk 5.-7.")

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen (bevisst læring)

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Vet hvilke strategier som er mest hensiktsmessig å bruke før, under og etter lesing• Bruker ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst• Organiserer kunnskap <p>Strategier Før lesing Forbereder tekstforståelse</p> <ul style="list-style-type: none">• Tenker gjennom leseformålet• Stiller spørsmål til teksten både i forkant av og under lesing: Hva forteller tittelen, forside, bilder? Hva handler teksten om?• Henter ut egne forkunnskaper og erfaringer med tanke på emnet <p>Under lesing Bearbeider teksten</p> <ul style="list-style-type: none">• Foretar nødvendige oppklaringer under lesingen: Stopper opp, stiller spørsmål: Har jeg lest riktig? Hva handler dette om? Hva betyr ordet? Sammenligner det som står i teksten med det man vet fra før og forutsier det som kommer videre i teksten <p>Etter lesing</p> <ul style="list-style-type: none">• Sammenfatter tekstinhold• Gjenforteller teksten til en annen person• Oppsummerer• Evaluerer utbyttet av lesingen	<ul style="list-style-type: none">• Bruker strategiene i undervisningen• Har samtale om læringsmål og læringsarbeid• Har fokus på forståelse framfor hukommelse, ØLU hefte 7• Felles høylesing av tekster og modellering, ØLU hefte 7, s. 12 - 13• Veiledet lesing, ØLU hefte 7, s. 11 + 14• Selvstendig lesing, ØLU hefte 7, s. 18 og 19 og vedlegg 6• Bruker ulike organiseringsverktøy for å få overblikk over fagstoffet, forstå sammenhenger, tydeliggjøre prosesser og problemløsning. <p>Skjema/verktøy til bruk ved innlæring av strategier – eksempler (ØLU hefte 8 og vedlegg 5)</p> <ul style="list-style-type: none">• Aktiverer forkunnskaper, ØLU hefte 6• Tankekart (og strukturert tankekart)• VØL- skjema.• Begrepskart• BISON-overblikk• Nøkkelord• Kolonnenotat• Gjenfortelling/sammendrag• FoSS (I hodet- og bokaspørsmål /tekstspørsmål og tankespørsmål).• Arbeid med tabeller, diagram, kart, skjema, brosjyrer, oppskrifter, bruksanvisninger og tekster med matematisk innhold.• Matematikkskjema – prosessnotat, vedlegg 7

Vurderingsformer og kartlegging

5. trinn		
Underveisvurdering	Kartlegging	
<ul style="list-style-type: none">• Observasjon• Elevsamtaler• Egenvurdering• Hverandrevurdering• LUS	Obligatorisk	Frivillig
	<ul style="list-style-type: none">• Nasjonale prøver• Alle teller• Ordkjedetesten	<ul style="list-style-type: none">• Kartlegging av leseferdighet (Udir.)• Carlsten• STAS• Arbeidsprøven• S 40

Se også

- ØLU hefte 1, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" og heftet "Utdrag fra kartleggingsmaterieill" fra samme samling.
- ØLU hefte 3. fra ledersamling 08.-09 april 2010, "Elevvurderinger".

Tiltak for elever som scorer under kritisk grense på kartlegging:

- Se ØLU heftene 1, 2 og 3: "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese", "Å ha kontroll over egen lesing" og "Når lesing er vanskelig"
- Se idè-hefter fra Utdanningsdirektoratet
- Intensive lesekurs, se Godøy og Monsrud (2008). "Spesialpedagogisk leseopplæring" – en veileder

Lesing på 6. trinn

Hovedaktivitetsområde: Å lese for å lære i alle fag

”I den andre leseopplæringen” handler det primært om å lese for å lære - i alle fag. Lesing brukes mer enn før som verktøy for å tilegne seg kunnskap og informasjon.

Målet er at elevene velger hensiktsmessige lesestrategier i møtet med ulike tekster og ut i fra formålet med lesingen. Undervisningen fokuserer på lesing av fagtekster og lesestrategier. Bruk av lesestrategier forutsetter bakgrunnskunnskap og lesemotivasjon. Arbeid med lesestrategier, aktivering av elevenes bakgrunnskunnskaper og stimulering av lesemotivasjon får derfor stor oppmerksomhet i undervisningen.

Det forutsettes at målene for 5. årstrinn er oppnådd før man begynner arbeidet med lesingen på 6. trinn.

MÅL ETTER 6. TRINN

4. Mestrer flytende og automatisert lesing
5. Leser for å innhente informasjon og tilegne seg kunnskap
6. Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen

AVKODING

Hovedmål 1: Mestrer flytende og automatisert lesing

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Bruker fonologiske strategier for å lese nye ord eller korrigere egen lesing• Videreutvikler ortografiske strategier• Mestrer staving av lydrette og ikke-lydrette ord• Mestrer tegnsetting: punktum, spørretegn og utropstegn• Har et variert ordforråd og bruker ulike setningskonstruksjoner• Leser med god flyt• Velger passende lesestoff/bok ut fra egne leseferdigheter (90% automatisert ordgjenkjenning)	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider med språklige detaljer: vokaler, diftonger, sammensatte grafemer, stavelser, ord i ord, grunnstammen i ord, endelser, bøyninger og sammensatte ord, ØLU hefte 2• Funksjonell grammatikkopplæring, ØLU hefte 2. s. 42• Arbeidsark for ikke-lydrette ord, ØLU hefte 2 s. 28• Diktat (eksempel hentediktat), ØLU hefte 2• Ordkjeder• Bruker tekster tilpasset elevens nivå:<ul style="list-style-type: none">○ Knyttneveprøven, vedlegg 3○ Tekstsjekk, vedlegg 4• Leser mye på nivå• Høytlesing, felles lesing, veiledet lesing, repetert lesing, korlesing selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7• Lesestimulerende tiltak<ul style="list-style-type: none">○ mengdelesing – har tilgang til et variert utvalg av bøker○ lesekvarten/stillelesing○ bokuke○ leseprosjekt○ forfatterbesøk○ klassebibliotek○ bokpresentasjon av lærer og elever○ skriver leselogg○ bokanmeldelse○ biblioteket○ fadderlesing○ stimulerer til leselyst, ØLU hefte 5 og generell del• Intensive lesekurs for de som trenger det

FORSTÅELSE

Hovedmål 2: Leser for å innhente informasjon og tilegne seg kunnskap

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Forstår ord og begreper som er brukt i skjønnlitterære tekster og faglitteratur• Forstår setningsstrukturer og danner setninger• Har overblikk over ulike sjangere og tekstens struktur• Finner fakta (informasjon) fra ulike typer tekster og kilder<ul style="list-style-type: none">○ skumleser, søkeleser eller leser grundig○ organiserer og bruker informasjonen fra teksten, ØLU hefte 6, s. 4• Forstår og tolker tekster<ul style="list-style-type: none">○ bruker egen erfaring og bakgrunnskunnskap (om språk, innhold, struktur og virkemidler)○ forstår både det eksplisitte innholdet, og det som ligger "mellom linjene"○ analyserer, trekker slutninger og tenker framover○ forstår hvordan teksten logisk henger sammen○ forklarer innholdet på en selvstendig måte○ tolker former, tegn og symboler i alle fag• Vurderer og tenker kritisk om teksten (reflekterer)<ul style="list-style-type: none">○ formulerer egne meninger om det som står i teksten○ vurderer forfatterens mening og budskap○ vurderer tekstens form (f.eks sjangertrekk, virkemidler)• Sammenligner teksten med en annen lignende tekst eller kilde	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider grundig med ord og begreper i tekster, ØLU hefte 4• Arbeider med funksjonell grammatikk på ord- og setningsnivå, ØLU hefte 2, fra s.42<ul style="list-style-type: none">○ forklarer setningenes mening for hverandre○ setningspuslespill○ arbeider med tekstbånd• Studerer tekster i ulike sjangere innen skjønn- og faglitteratur: kontinuerlige, ikke-kontinuerlige og multiple (sammensatte) tekster, ØLU hefte 8• Lærer om tekststrukturelle virkemidler: litterære og språklige (eks. metaforer, spørsmål), strukturelle (eks. over og underoverskrifter, avsnitt, tekstbokser) og pedagogiske (eks. kursiv, uthevinger, bilder), ØLU hefte 8, s. 3• Felles høytlesing av tekster, ØLU hefte 7 fra s. 11 - modellering: introduserer, tenker høyt, forklarer, fører dialog om teksten og innholdet• Aktiverer forkunnskaper, ØLU hefte 6, s.10, Anmarkrud & Refsahl, 2010, s. 40- 54• Stiller faktaspørsmål• Stiller spørsmål som stiller krav til elevenes egne tolkninger, vurderingsspørsmål, ØLU hefte 6• Selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7, s.18 – 19• Leseskjema, ØLU hefte 6 s. 12• Tekstarbeid i grupper, ØLU hefte 7, s. 21 - 24<ul style="list-style-type: none">○ dialoglogg og responslogg○ lager spørsmål til hverandre fra tekster○ Foss: tekstspørsmål og tankespørsmål○ rollekort• Bruker læringsstrategier i alle fag (se hovedmål 3)• Etterspør elevenes strategier (hvordan de leser)• Rollespill og drama, opplesing, intervju og presentasjoner• Bruker oppslagsverk og ordbøker• Digitale verktøy• Bruker bibliotek og internett (se bl.a. "Bok i bruk 5.-7.")

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen (bevisst læring)

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Vet hvilke strategier som er mest hensiktsmessig å bruke før, under og etter lesing• Bruker ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst• Organiserer kunnskap <p>Strategier Før lesing Forbereder tekstforståelse</p> <ul style="list-style-type: none">• Tenker gjennom leseformålet• Stiller spørsmål til teksten både i forkant av og under lesing: Hva forteller tittelen, forside, bilder? Hva handler teksten om?• Henter ut egne forkunnskaper og erfaringer med tanke på emnet <p>Under lesing Bearbejder teksten</p> <ul style="list-style-type: none">• Foretar nødvendige oppklaringer under lesingen: Stopper opp, stiller spørsmål: Har jeg lest riktig? Hva handler dette om? Hva betyr ordet? Sammenligner det som står i teksten med det man vet fra før og forutsier det som kommer videre i teksten <p>Etter lesing</p> <ul style="list-style-type: none">• Sammenfatter tekstinnhold• Gjenforteller teksten til en annen person• Oppsummerer• Evaluerer utbyttet av lesingen	<ul style="list-style-type: none">• Bruker strategiene i undervisningen• Har samtale om læringsmål og læringsarbeid• Har fokus på forståelse framfor hukommelse, ØLU hefte 7• Felles høylesing av tekster og modellering, ØLU hefte 7, s. 12 - 13• Veiledet lesing, ØLU hefte 7, s. 11 + 14• Selvstendig lesing, ØLU hefte 7, s. 18 og 19 og vedlegg 6• Bruker ulike organiseringsverktøy for å få overblikk over fagstoffet, forstå sammenhenger, tydeliggjøre prosesser og problemløsning. <p>Skjema/verktøy til bruk ved innlæring av strategier – eksempler (ØLU hefte 8 og vedlegg 5)</p> <ul style="list-style-type: none">• Aktiverer forkunnskaper, ØLU hefte 6• Tankekart (og strukturert tankekart)• VØL- skjema.• Begrepskart• BISON-overblikk• Nøkkelord• Kolonnenotat• Gjenfortelling/sammendrag• FoSS (I hodet- og bokaspørsmål /tekstspørsmål og tankespørsmål).• Arbeid med tabeller, diagram, kart, skjema, brosjyrer, oppskrifter, bruksanvisninger og tekster med matematisk innhold.• Matematikkskjema – prosessnotat, vedlegg 7

Vurderingsformer og kartlegging

6. trinn		
Underveisvurdering	Kartlegging	
<ul style="list-style-type: none">• Observasjon• Elevsamtaler• Egenvurdering• Hverandrevurdering• LUS	Obligatorisk	Frivillig
	<ul style="list-style-type: none">• S 40• Ordkjedetesten• Alle teller	<ul style="list-style-type: none">• Kartlegging av leseferdighet for lavere trinn (Udir)• Carlsten• STAS Arbeidsprøven

Se også

- ØLU hefte 1, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" og heftet "Utdrag fra kartleggingsmaterieill" fra samme samling.
- ØLU hefte fra 3. ledersamling 08.-09. april 2010, "Elevvurderinger".

Tiltak for elever som scorer under kritisk grense på kartlegging:

- Se ØLU heftene 1, 2 og 3: "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese", "Å ha kontroll over egen lesing" og "Når lesing er vanskelig"
- Se idè-hefter fra Utdanningsdirektoratet
- Intensive lesekurs, se Godøy og Monsrud (2008). "Spesialpedagogisk leseopplæring" – en veileder

LESING PÅ 7. TRINN

Hovedaktivitetsområde: Å lese for å lære i alle fag

”I den andre leseopplæringen” handler det primært om å lese for å lære - i alle fag. Lesing brukes mer enn før som verktøy for å tilegne seg kunnskap og informasjon.

Målet er at elevene velger hensiktsmessige lesestrategier i møtet med ulike tekster og ut i fra formålet med lesingen. Undervisningen fokuserer på lesing av fagtekster og lesestrategier. Bruk av lesestrategier forutsetter bakgrunnskunnskap og lesemotivasjon. Arbeid med lesestrategier, aktivering av elevenes bakgrunnskunnskaper og stimulering av lesemotivasjon får derfor stor oppmerksomhet i undervisningen.

Det forutsettes at målene for 6. årstrinn er oppnådd før man begynner arbeidet med lesingen på 7. trinn.

MÅL ETTER 7. TRINN

7. Mestrer flytende og automatisert lesing
8. Leser for å innhente informasjon og tilegne seg kunnskap
9. Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen

AVKODING

Hovedmål 1: Mestrer flytende og automatisert lesing

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Bruker fonologiske strategier for å lese nye ord eller korrigere egen lesing• Videreutvikler ortografiske strategier• Mestrer staving av lydrette og ikke-lydrette ord• Mestrer tegnsetting: punktum, spørretegn og utropstegn• Har et variert ordforråd og bruker ulike setningskonstruksjoner• Leser med god flyt• Velger passende lesestoff/bok ut fra egne leseferdigheter (90% automatisert ordgjenkjenning)	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider med språklige detaljer: vokaler, diftonger, sammensatte grafemer, stavelser, ord i ord, grunnstammen i ord, endelser, bøyninger og sammensatte ord, ØLU hefte 2• Funksjonell grammatikkopplæring, ØLU hefte 2. s. 42• Arbeidsark for ikke-lydrette ord, ØLU hefte 2 s. 28• Diktat (eksempel hentedikttat), ØLU hefte 2• Ordkjeder• Bruker tekster tilpasset elevens nivå:<ul style="list-style-type: none">○ Knyttneveprøven, vedlegg 3○ Tekstsjekk, vedlegg 4• Leser mye på nivå• Høytlesing, felles lesing, veiledet lesing, repetert lesing, korlesing selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7• Lesestimulerende tiltak<ul style="list-style-type: none">○ mengdelesing – har tilgang til et variert utvalg av bøker○ lesekvarten/stillelesing○ bokuke○ leseprosjekt○ forfatterbesøk○ klassebibliotek○ bokpresentasjon av lærer og elever○ skriver leselogg○ bokanmeldelse○ biblioteket○ fadderlesing○ stimulerer til leselyst, ØLU hefte 5 og generell del• Intensive lesekurs for de som trenger det

FORSTÅELSE

Hovedmål 2: Leser for å innhente informasjon og tilegne seg kunnskap

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Forstår ord og begreper som er brukt i skjønnlitterære tekster og faglitteratur• Forstår setningsstrukturer og danner setninger• Har overblikk over ulike sjangere og tekstens struktur• Finner fakta (informasjon) fra ulike typer tekster og kilder<ul style="list-style-type: none">○ skumleser, søkeleser eller leser grundig○ organiserer og bruker informasjonen fra teksten, ØLU hefte 6, s. 4• Forstår og tolker tekster<ul style="list-style-type: none">○ bruker egen erfaring og bakgrunnskunnskap (om språk, innhold, struktur og virkemidler)○ forstår både det eksplisitte innholdet, og det som ligger "mellom linjene"○ analyserer, trekker slutninger og tenker framover○ forstår hvordan teksten logisk henger sammen○ forklarer innholdet på en selvstendig måte○ tolker former, tegn og symboler i alle fag• Vurderer og tenker kritisk om teksten (reflekterer)<ul style="list-style-type: none">○ formulerer egne meninger om det som står i teksten○ vurderer forfatterens mening og budskap○ vurderer tekstens form (f.eks sjangertrekk, virkemidler)• Sammenligner teksten med en annen lignende tekst eller kilde	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider grundig med ord og begreper i tekster, ØLU hefte 4• Arbeider med funksjonell grammatikk på ord- og setningsnivå, ØLU hefte 2, fra s.42<ul style="list-style-type: none">○ forklarer setningenes mening for hverandre○ setningspuslespill○ arbeider med tekstbånd• Studerer tekster i ulike sjangere innen skjønn- og faglitteratur: kontinuerlige, ikke-kontinuerlige og multiple (sammensatte) tekster, ØLU hefte 8• Lærer om tekststrukturelle virkemidler: litterære og språklige (eks. metaforer, spørsmål), strukturelle (eks. over og underoverskrifter, avsnitt, tekstbokser) og pedagogiske (eks. kursiv, uthevninger, bilder), ØLU hefte 8, s. 3• Felles høytlesing av tekster, ØLU hefte 7 fra s. 11 - modellering: introduserer, tenker høyt, forklarer, fører dialog om teksten og innholdet• Aktiverer forkunnskaper, ØLU hefte 6, s.10, Anmarkrud & Refsahl, 2010, s. 40- 54• Stiller faktaspørsmål• Stiller spørsmål som stiller krav til elevenes egne tolkninger, vurderingsspørsmål, ØLU hefte 6• Selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7, s.18 – 19• Leseskjema, ØLU hefte 6 s. 12• Tekstarbeid i grupper, ØLU hefte 7, s. 21 - 24<ul style="list-style-type: none">○ dialoglogg og responslogg○ lager spørsmål til hverandre fra tekster○ Foss: tekstspørsmål og tankespørsmål○ rollekort• Bruker læringsstrategier i alle fag (se hovedmål 3)• Etterspør elevenes strategier (hvordan de leser)• Rollespill og drama, opplesing, intervju og presentasjoner• Bruker oppslagsverk og ordbøker• Digitale verktøy• Bruker bibliotek og internett (se bl.a. "Bok i bruk 5.-7.")

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen (bevisst læring)

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Vet hvilke strategier som er mest hensiktsmessig å bruke før, under og etter lesing• Bruker ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst• Organiserer kunnskap <p>Strategier Før lesing Forbereder tekstforståelse</p> <ul style="list-style-type: none">• Tenker gjennom leseformålet• Stiller spørsmål til teksten både i forkant av og under lesing: Hva forteller tittelen, forside, bilder? Hva handler teksten om?• Henter ut egne forkunnskaper og erfaringer med tanke på emnet <p>Under lesing Bearbeider teksten</p> <ul style="list-style-type: none">• Foretar nødvendige oppklaringer under lesingen: Stopper opp, stiller spørsmål: Har jeg lest riktig? Hva handler dette om? Hva betyr ordet? Sammenligner det som står i teksten med det man vet fra før og forutsier det som kommer videre i teksten <p>Etter lesing</p> <ul style="list-style-type: none">• Sammenfatter tekstinnhold• Gjenforteller teksten til en annen person• Oppsummerer• Evaluerer utbyttet av lesingen	<ul style="list-style-type: none">• Bruker strategiene i undervisningen• Har samtale om læringsmål og læringsarbeid• Har fokus på forståelse framfor hukommelse, ØLU hefte 7• Felles høylesing av tekster og modellering, ØLU hefte 7, s. 12 - 13• Veiledet lesing, ØLU hefte 7, s. 11 + 14• Selvstendig lesing, ØLU hefte 7, s. 18 og 19 og vedlegg 6• Bruker ulike organiseringsverktøy for å få overblikk over fagstoffet, forstå sammenhenger, tydeliggjøre prosesser og problemløsning. <p>Skjema/verktøy til bruk ved innlæring av strategier – eksempler (ØLU hefte 8 og vedlegg 5)</p> <ul style="list-style-type: none">• Aktiverer forkunnskaper, ØLU hefte 6• Tankekart (og strukturert tankekart)• VØL- skjema.• Begrepskart• BISON-overblikk• Nøkkelord• Kolonnenotat• Gjenfortelling/sammendrag• FoSS (I hodet- og bokaspørsmål /tekstspørsmål og tanke spørsmål).• Arbeid med tabeller, diagram, kart, skjema, brosjyrer, oppskrifter, bruksanvisninger og tekster med matematisk innhold.• Matematikkskjema – prosessnotat, vedlegg 7

Vurderingsformer og kartlegging

7. trinn		
Underveisvurdering	Kartlegging	
	Obligatorisk	Frivillig
<ul style="list-style-type: none">• Observasjon• Elevsamtaler• Egenvurdering• Hverandrevurdering• LUS	<ul style="list-style-type: none">• Ordkjedetesten• Alle teller• STAS gruppeprøve og ord- og nonorddiktater• S 40	<ul style="list-style-type: none">• Carlsten• STAS individuell prøve• Arbeidsprøven

Se også heftene fra ØLU

- 1. samling, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" og heftet "Utdrag fra kartleggingsmaterieill" fra samme samling.
- 3. ledersamling 08.-09. april 2010, "Elevvurderinger".

Tiltak for elever som scorer under kritisk grense på kartlegging:

- Se ØLU heftene 1, 2 og 3, "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese", "Å ha kontroll over egen lesing" og "Når lesing er vanskelig"
- Se idè-hefter fra Utdanningsdirektoratet
- Intensive lesekurs, se Godøy og Monsrud (2008). "Spesialpedagogisk leseopplæring" – en veileder

LESEPROSESSEN PÅ UNGDOMSTRINNET

Hovedaktivitetsområde: Å forstå fagstoff og etablere gode lese- og læringsstrategier

Lesing blir nå brukt til kunnskapstilegnelse, og fokus rettes mer mot lesing av fagtekster og fleksible strategier for forståelse. Elevene har en forståelse av at de faktisk kan kontrollere egen lesing og lesemestring. Det forutsetter at elevene henter ut informasjon fra teksten og konstruerer egen mening. Dette krever gode avkodingsferdigheter, et godt ordforråd, nødvendige bakgrunnskunnskaper og gode strategier for forståelse.

Lærerne sikrer kontinuerlig at elevene har disse forutsetningene på plass for å oppnå god forståelse. De sørger for at de får *vektøyet* de trenger for å forstå fagstoffet. Elevene styrker evnen til abstrakt tenkning og refleksjon, og det er viktig å prioritere samtalegrupper og diskusjoner om fagstoff og prosesser - "tenke høyt" sammen.

Det forutsettes at målene for tidligere årstrinn er oppnådd, før man begynner arbeidet med lesingen på nåværende trinn.

MÅL 8. – 10. TRINN

1. Mestrer automatisert og flytende lesing
2. Leser for å lære med fokus på fagtekster og skjønnlitterære tekster i lærebøker og på nettsider
3. Bruker hensiktsmessige lese- og læringsstrategier intuitivt og uanstrengt før, under og etter lesingen
4. Er motivert for lesing og læring

AVKODING

Hovedmål 1: Mestrer automatisert og flytende lesing

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Mestrer den fonologiske strategien for å kunne avkode nye og ukjente ord<ul style="list-style-type: none">○ Bruker stavelseslesing• Mestrer ortografisk lesing<ul style="list-style-type: none">○ Gjenkjenner og forstår vanlige og spesielle ordstrukturer• Leser med flyt (tempo og tonefall)<ul style="list-style-type: none">○ Har setningsoverblick – hoved- og bisetninger○ Legger merke til tegnsettinger○ Gjenkjenner ulike ordklasser og ulike setningsledd i en setning○ Forstår tekstbånd og avsnitt○ Gjenkjenner ordene raskt og sikkert• Vet når en tekst er for vanskelig å avkode• Har kontroll på egen lesing - finner tekster med tilpasset vanskelighetsgrad	<ul style="list-style-type: none">• Arbeider med språklige detaljer: vokaler, diftonger, sammensatte grafemer, stavelser, ord i ord, grunnstammen i ord, endelser, bøyninger og sammensatte ord, ØLU hefte 2• Funksjonell grammatikkopplæring, ØLU hefte 2. s. 42• Arbeidsark for ikke-lydrette ord, ØLU hefte 2 s. 28• Diktat (eksempel hentediklat), ØLU hefte 2• Ordkjeder• Bruker tekster tilpasset elevens nivå:<ul style="list-style-type: none">○ Knyttneveprøven, vedlegg 3○ Tekstsjekk, vedlegg 4• Leser mye på nivå• Høytlesing, felles lesing, veiledet lesing, repetert lesing, korlesing selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7• Lesestimulerende tiltak<ul style="list-style-type: none">○ mengdelesing – har tilgang til et variert utvalg av bøker○ lesekvarten/stillelesing○ bokuke○ leseprosjekt○ forfatterbesøk○ klassebibliotek○ bokpresentasjon av lærer og elever○ skriver leselogg○ bokanmeldelse○ biblioteket○ fadderlesing○ stimulerer til leselyst, ØLU hefte 5 og generell del• Intensive lesekurs for de som trenger det

FORSTÅELSE

Hovedmål 2: Leser for å lære med fokus på fagtekster og skjønnlitterære tekster i lærebøker og på nettsider

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Finner tekster med tilpasset vanskegrad mht innhold og begreper• Lærer nye fagord som kreves for å forstå tekstene i alle fag• Bedrer bakgrunnskunnskaper• Finner fakta fra ulike typer tekster og kilder• Tolker, forstår ulike tekster (tenker mens man leser)<ul style="list-style-type: none">○ bruker egne erfaringer og forkunnskaper om språk, innhold, struktur og virkemidler○ lever seg inn i, forestiller seg, visualiserer innholdet.○ tenker ut og integrerer innhold som ikke er skrevet direkte (implisitt)○ analyserer, trekker slutninger og tenker framover○ forklarer innholdet på en selvstendig måte○ sammenligner egen tolkning med andres tolkninger• Vurderer og tenker kritisk om teksten<ul style="list-style-type: none">○ formulerer egne meninger om det som står i teksten○ vurderer forfatterens mening og budskap samt bruk av virkemidler, språklige, strukturelle og pedagogiske○ sammenligner teksten med en annen lignende tekst eller kilde○ vurderer egen bruk av teksten• Bruker kilder<ul style="list-style-type: none">○ gjør gode og målrettede søk○ stiller spørsmål til kildene og vurderer disse kritisk○ setter opp kilder korrekt i fagtekster og oppgaver	<ul style="list-style-type: none">• Knyttneveprøven vedlegg 3, Tekstsjekk vedlegg 4• "10 skritt", "begrepskartet", "5 trinn", forklaringer, oppslagsverk og ordlister gjør det naturlig for elevene og spørre å si fra når ord er vanskelige å forstå, ØLU hefte 4• Oppmuntrer elevene til å lese på egenhånd utenom skolen• Samtaler, diskusjoner med lærere, medelever, oa om faglige tema• Jobber med språkets form og struktur (ord: endelser, bøyninger, setninger, tekstbånd, sjangere og virkemidler)• Direkte forståelsesundervisning i fagopplæringen: Høytlesing, felles lesing, veiledet lesing, selvstendig lesing og tekstarbeid, ØLU hefte 7 fra s. 11• Aktiverer forkunnskaper, ØLU hefte 6, s. 10, Anmarkrud og Vigdis Refsahl, 2010, s. 40 - 54• Stiller enkle og sammensatte faktaspørsmål• Skumleser, søkeleser eller leser grundig• Veileder elevene i arbeidsmåter, strategibruk og bruk av organiseringsverktøy: repeteringsstrategier, overvåkingsstrategier, utdypende strategier og organiseringsstrategier. Se hovedmål 3• Kombinerer strategiundervisning med systematiske tiltak for å fremme elevenes lesemotivasjon. Se hovedmål 4• Les-og-lær-metoden, "Fagbok i bruk", s. 46• Leser mange varierte tekster i ulike sjangere og for ulike leseformål• Bruker andre media, for eksempel: filmer, bilder, lyd, IKT• Legger til rette for utfordrende samtaler om litteratur, teater, film, hvor elevene bruker kunnskap om språk og tekst, uttrykker egne meninger, beskriver, forklarer, stiller fortolkende og kritiske spørsmål til hverandre• Den "litterære samtalen" – stiller åpne spørsmål• Lesekvarten, leseprosjekt, forfatterbesøk, leselogg og bokanmeldelse, anbefalinger av tekster/bøker/nettsider, mengdelesing, bibliotek og oppslagsverk

FORSTÅELSE

Hovedmål 3: Bruker hensiktsmessige lese- og læringsstrategier intuitivt og uanstrengt før, under og etter lesingen

DELMÅL

- Vet hvilke strategier som er mest hensiktsmessige å bruke, før, under og etter lesingen
- Bruker lese- og læringsstrategiene i alle fag
- Organiserer kunnskapen

Strategier

Før lesing

Forbereder tekstforståelse

- Uttrykker formålet ved lesingen og velger lese måte
- Vurderer vanskegrad på teksten
- Undersøker tekstens struktur
- Henter ut egne forkunnskaper og erfaringer i forhold til emnet
- Stiller spørsmål til teksten – hva handler dette om?

Under lesing

Bearbeider teksten

- Forutsier og har forventninger til teksten
- Knytter bakgrunnskunnskaper til illustrasjoner og overskrifter
- Stiller seg spørsmål som omhandler viktige ting i teksten og søker etter svar.
- Oppklarer uklarheter, stopper opp ved ukjente ord
 - Har jeg lest riktig? Hva skjedde nå? Hva betyr ordet?
- Sammenligner det som kommer i teksten med det en har sett, hørt eller lært om før, tenker framover

Etter lesing

- Sammenfatter tekstinhold med egne ord/illustrasjoner.
- Lager egne eksempler til forhold som omtales i teksten
- Gjenforteller teksten til en annen person
- Trekker slutninger
- Vurderer leseutbyttet i hh til mål, arbeidsmåter og innsats

METODE

- Reflekterer sammen med elevene rundt hva en lese- læringsstrategi er, hvordan den brukes og når den brukes
- Felles arbeid med tekster: lærer introduserer, forklarer, fører dialoger, bruker spørsmål, modellerer strategier
- Jobber grundig og systematisk over tid
- En strategi under utvikling, fire nivåer, vedlegg 6
- Bruker ulike organiseringsverktøy for å få overblikk over fagstoffet, forstå sammenhenger, tydeliggjøre prosesser og problemløsning

Skjema/verktøy til bruk ved innlæring av strategier – eksempler (ØLU hefte 8 og vedlegg 5)

- Aktivere forkunnskaper, ØLU hefte 6
- VØL
- BISON-overblikk
- Fritt tankekart
- Nøkkelord
- Strukturert tankekart
- Kolonnenotat
- Rammenotat, se Santa og Engen (1996)
- Begrepskart – 5 trinn for ordoppklaring
- SAM-skjema
- Foss
- Prosesnotat (matematikk), vedlegg 7
- Logg
- Sammendrag
- Sjekkliste – egenvurdering av strategibruk
- Læresamtale

FORSTÅELSE

Hovedmål 4: Er motivert for lesing og læring

DELMÅL	METODE
<ul style="list-style-type: none">• Øker forventning om å mestre leseoppgaver• Opplever indre motivasjon i arbeid med skolefag• Orientert mot mestringsmål• Utfordrer seg selv – foreta bevisste valg• Forsker videre og lærer mer om ulike emner	<p>ØLU hefte 5: "Å være bevisst og motivert for læring", ØLU 2 hefte 3: "Å styrke elevenes selvtillit"</p> <p>Før læringsarbeidet</p> <ul style="list-style-type: none">• Snakker om hva god lesing er, og hvorfor det er viktig å lese• Setter konkrete mål for lesingen med fokus på både prosess og produkt• Drøfter arbeidsmåter og strategibruk sammen med elevene• Avklarar forventninger og avtaler medbestemmelse• Gir oversikt og struktur over det som skal skje under og etter lesearbeidet (forutsigbarhet)• Legger vekt på variasjon og gir elevene valgmuligheter i læringsprosessen <p>Under læringsarbeidet</p> <ul style="list-style-type: none">• Tilpasser mål, arbeidsoppgaver og lesestoff (tekstvalg, leseteknisk, lesbarhet) til elevens lesekompetanse og forkunnskaper• Integrerer avkodings- og forståelsesstrategier i undervisningen• Samarbeid - gradvis selvstendigjøring av eleven, vedlegg 6• Har korte samtaler om arbeidsmåter og løsningsforsøk <p>Etter læringsarbeidet (Evaluering av arbeidet- LOGG)</p> <ul style="list-style-type: none">• Samtaler om det som er lært, med fokus på prosess og produkt• Gir tilbakemeldinger/framovermeldinger som vektlegger mestring ift lesing (læringsfremmende vurdering)<ul style="list-style-type: none">○ Hvor er jeg? Hvor skal jeg? Hvordan går jeg videre?• Hjelper eleven til å se sammenhengen mellom innsats, arbeidsmåter, strategibruk og resultater, trivsel og læringsmiljø• Bruker skriftlige og muntlige logger (egenvurdering)• Tilrettelegger så alle elever deltar aktivt i et faglig fellesskap• Vektlegger elevsamarbeid og sosial samhandling• Legger vekt på læring av faglige begreper og kunnskaper• Kobler konkrete praktiske aktiviteter sammen med lesingen• Har tilgang til lesestoff av ulik vanskegrad i klasserommet om de temaene klassen arbeider med, skjønnlitterære bøker og fagbøker, nettsider og CD-ROM

Vurderingsformer og kartlegging

Ungdomstrinnet		
Underveisvurdering	Kartlegging	
	Obligatorisk	Frivillig
<ul style="list-style-type: none">• Observasjon• Elevsamtaler• Vurdering av egen lesing• Logg• Læresamtale - dialog om en tekst eller tekstoppgave• Løpende vurdering for læring og bruk av strategier• Karakterer	<ul style="list-style-type: none">• Nasjonale prøver i lesing på norsk 8. og 9. trinn• Lesing på engelsk 8. trinn• Regning 8. og 9. trinn• Alle teller• Ordkjedetesten	<ul style="list-style-type: none">• Kartlegging av leseferdighet (Udir.)• Carlsten• STAS• Arbeidsprøven• Setningsleseprøven S40

Se også

- ØLU hefte 1: "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese" og heftet "Utdrag fra kartleggingsmaterieill" fra samme samling.
- ØLU hefte 5: "Å være bevisst og motivert for læring"
- ØLU hefte 7: "Å utdype egen forståelse"
- ØLU hefte 3. fra ledersamling 08.-09 april 2010, "Elevvurderinger"
- ØLU 2, hefte 3: "Å få hjelp når lesing er vanskelig" og "Når elvene ikke vil"
- ØLU 2, hefte 4: "Å styrke elevens selvtillit", s. 12, 13

Se *generell del* om kartlegging og vurdering

Tiltak på nivå 2

- Intensivt lesekurs
- Tilpasset opplæring, jf leseutviklingsmodellen innen den ordinære undervisningen

- ØLU- heftene 1, 2 og 3: "Å vite når en tekst er for vanskelig å lese", "Å ha kontroll over egen lesing" og "Når lesing er vanskelig"
- ØLU 2, hefte 3
- Idè-hefter fra Utdanningsdirektoratet
- "Les og lær"

LITTERATURLISTE

- Allard, B., Rudquist, M. & Sundblad, B. (2006). *Den nye LUS-boken*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Anmarkrud, Ø., & Refsahl, V. (2010). *Gode lesestrategier*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Dysthe, O. (2008). Klasseromsundervisning og læring. *Bedre skole 4*. Lokalisert på:
www.udir.no/PageFiles/Vurdering%20for%20laring/Dokumenter/Bibliotek/2/BedreSkole-4-08_Dysthe.pdf
- Engen, L. & Helgevold, L. *Leselos. Veiledningshefte til observasjonsverktøy for alle trinn i alle fag*. Lesesenteret: Universitetet i Stavanger. Lokalisert på: lesesenteret.uis.no/getfile.php/Lesesenteret/pdf-filer/Hefter/Leselos/Leselos_hefte_small.pdf
- Frost, J.(2000). *Språkleker, praktisk del*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Godøy, O. & Monsrud, M. B. (2008). *Spesialpedagogisk leseopplæring – en veileder*. Oslo: Bredtvet kompetansesenter.
- Hamar kommune, (2010). *Leseplan for Hamar kommune, Greveløkka og Rollsløkken skole*. Lokalisert på:
www.hamar.kommune.no/getfile.php/Bilder/Hamar/Artikkelbilder/Organisasjonen/Oppvekst%20og%20oppl%C3%A6ring/Leseplan%20vers.%201%20for%20Grevel%C3%B8kka%20og%20Rollsl%C3%B8kken.pdf
- Hartberg, E. W. (2011). *Individuell vurdering*. (powerpointpresentasjon, fagdag).
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning*. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Helgevold, L. & Engen, L. (2006). *Fagbruk i bruk*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Helgevold, L. & Hoel T. (2006). *Bok i bruk på femte til syvende trinn*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Helgevold, L. & Engen, L.(red). (2006). *Fagbruk i bruk*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Helgevold, L. & Hoel T.(red). (2006). *Bok i bruk på femte til syvende trinn*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.

- Hopfenbeck, T., N. (2011). *Vurdering og selvregulert læring*. Bedre skole 4 s. 26-30. Lokalisert på: www.utdanningsforbundet.no/upload/Bedre%20Skole/BS_nr_4_11/BS_0411_Hopfenbeck.pdf
- Hørthe, E.: *Dataplan i Vestre Toten kommune*.
- Lundberg, I. & Herrlin, K. (2008). *God leseutvikling*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Mangen, A. (red). *Lesing på skjerm*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Nordahl, T. (2002). *Eleven som aktør – fokus på elevens læring og handling i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Refsahl, Vigdis, 2009 - 2012: *Alle heftene fra ØLU samlingene 2009 - 2012*.
- Roe, A. (2008). *Lesedidaktik etter den første leseopplæringen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Santa, C. M. & Engen, L. (1996). *Lære å lære*. Stavanger: Stiftelsen Dysleksiforskning.
- Skolenettet (2011). *Hva er vurdering for læring?* Lokalisert på: www.skolenettet.no
- Skaalvik, E., M. & S. (2005). *Skolen som læringsarena: selvpoppfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skaalvik, E. M. & S. (2011). *Motivasjon for skolearbeid*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Slemmen, T. (2011). *Vurdering for læring i klasserommet*. Oslo: Gyldendal.
- Trageton, A. (2003). *Å skrive seg til lesing, IKT i småskolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Utdanningsdirektoratet. (2011). *Kartlegging av leseferdighet. Idéhefter til trinn*. Lokalisert på: www.udir.no/Vurdering/Kartlegging-gs/Leseferdighet/
- Utdanningsdirektoratet. (2011). *Veiledning til Nasjonale prøver 2011*. Lokalisert på: www.udir.no/Vurdering/Nasjonale-prover/Innhold-NP/Retningslinjer/Veiledninger-til-nasjonale-prover/
- Vest Finnmark, (2006). *Plan for leseopplæring*. www.rsk-vest.no/page.jsp?id=11
- Vestre Toten kommune, (2000). *Fokus på 1. trinn*.

TIPS TIL VIDERE LESING

- Anmarkrud, Ø., & Refsahl, V. (2010). *Gode lesestrategier*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Dysthe, O (red), 2001, *Dialog, samspell og læring*. Oslo, Abstrakt forlag.
- Dysthe, O. (2008). Klasseromsundervisning og læring. *Bedre skole 4*. Lokalisert på:
www.udir.no/PageFiles/Vurdering%20for%20laring/Dokumenter/Bibliotek/2/BedreSkole-4-08_Dysthe.pdf
- Engen, L. & Helgevold, L. *Leselos. Veiledningshefte til observasjonsverktøy for alle trinn i alle fag*. Lesesenteret: Universitetet i Stavanger. Lokalisert på: lesesenteret.uis.no/getfile.php/Lesesenteret/pdf-filer/Hefter/Leselos/Leselos_hefte_small.pdf
- Espenakk, U., m.fl. (2007) *Språkveilederen*. Bredtvet Kompetansesenter.
- Frost, J., (2003). *Prinsipper for god leseopplæring*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Frost, J.(Red). (2009) *Språk- og leseveiledning – i teori og praksis*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Frost, J.(2000). *Språkleker, praktisk del*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frost, J. & Lønnegaard A. (1995). *Sproglege, Teoridel*. Dansk psykologisk forlag.
- Godøy, O. & Monsrud, M. B. (2008). *Spesialpedagogisk leseopplæring – en veileder*. Oslo: Bredtvet kompetansesenter.
- Godøy, O., Grønner, M., Høigaard, B., Qvenild, E., Refsahl, V.,
- Saltveit, V., Strøm, E. (2007). *Leseveilederen*. (2. utg). Oslo: Bredtvet kompetansesenter.
- Guthrie, J. T. (2007). *Engaging Adolescents in Reading*.
- Guthrie, J. T. Concept Oriented Reading Instruction. I Sweet, A. P. & Snow, C. (Ed).(2003). *Rethinking reading comprehension*. New York: The Guilford Press.
- Hartberg, E. W. (2011). *Individuell vurdering*. (powerpointpresentasjon, fagdag).
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning*. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. London and New York: Routeledge Taylor & Francis Group.
- Hole, Kari, 2003, *Læringsstrategier i tilpasset opplæring*, Info Vest Forlag.

- Hopfenbeck, T., N. (2011). *Vurdering og selvregulert læring*. Bedre skole 4 s. 26-30. Lokalisert på: www.utdanningsforbundet.no/upload/Bedre%20Skole/BS_nr_4_11/BS_0411_Hopfenbeck.pdf
- Hørthe, Erik: *Dataplan i Vestre Toten kommune*.
- Lesesenteret. (2008) Veiledningsmateriellet, *Lesing er*, kassett med flere hefter. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning
- Lundberg, I. & Herrlin, K. (2008). *God leseutvikling*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Lundberg, I. (2009): *God skriveutvikling*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Nordahl, T. (2002). *Eleven som aktør – fokus på elevens læring og handling i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Refsahl, Vigdis, 2009 - 2012: *Alle heftene fra ØLU samlingene 2009 - 2012*.
- Refsahl, Vigdis, 2007: Å huske eller forstå? Når lesing er vanskelig. I Vold, E. K. & Saltveit, V. (red). (2007). *Vi har prøvd alt!* Lokalisert på: www.statped.no/Global/Publikasjoner/Vi_har_provd_alt.pdf
- Roe, A. (2008). *Lesedidaktikk etter den første leseopplæringen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Santa, C. M. & Engen, L. (1996). *Lære å lære*. Stavanger: Stiftelsen Dysleksiforskning.
- Skogen, K., Bunting, M., Tjora, H. (2009): *Blanke ark. Råd og tips for foreldre med barn i skolen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Skolenettet 2011: *Hva er vurdering for læring?* Lokalisert på: www.skolenettet.no
- Skaalvik, E., M. & Skaalvik, S. (2005). *Skolen som læringsarena: selvoppfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skaalvik, E. M. & Skaalvik, S. (2011). *Motivasjon for skolearbeid*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Slemmen, T. (2011). *Vurdering for læring i klasserommet*. Oslo: Gyldendal.
- Trageton, A. (2003). *Å skrive seg til lesing, IKT i småskolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Utdanningsdirektoratet. *Kartlegging av leseferdighet. Idéhefter til trinn*.
- Utdanningsdirektoratet, *Veiledning til Nasjonale prøver*, Lokalisert på www.udir.no/Vurdering/Nasjonale-prover/
- Utdanningsdirektoratet. *Vurdering for læring*. Lokalisert på: www.udir.no/Vurdering/Vurdering-for-laring/

- Utdanningsdirektoratet. *Gi rom for lesing! Veien videre*. Lokalisert på:
bestilling.utdanningsdirektoratet.no/Bestillingstorg/PDF/GRFL_Veien%20videre.pdf
- Utdanningsdirektoratet. *Gi rom for lesing! – evaluering av tiltaksplanen, sluttrapport 2008*. Lokalisert på:
www.udir.no/Tilstand/Forskning/Forskningsrapporter/Sintef/Gi-rom-for-lesing--evaluering-av-tiltaksplanen-sluttrapport-2008/

VEDLEGG TIL LESEPLANEN

1. Lesing
2. Utvikling av språklig bevissthet - Trappa
3. Knyttneveprøven
4. Tekstsjekk
5. Læringsstrategier og skjema/verktøy til bruk ved innlæring av strategier*
6. En strategi under utvikling
7. Matematikkskjema – prosessnotat
8. Sosiale læringsprosesser og læringsmål
9. Huset – økt læringsutbytte
10. Et systemisk perspektiv på elevenes læring

* Flere vedlegg finnes på It`s Learning

